

(सरकारी तथा बडोदरा राज्यना)
(केळवणीखातामां चालती)

बाळ-गरबावळी

मुंबई
अनुशासना प्रसिद्ध आदेश
स्व० नवलराम लक्ष्मीराम.

आवृत्ति ३३ भी

१९३२

किंमत ०-३-६

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૬૪૫૪ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ઓળખાણ ૭૧૨૦૫૫૫૫

વિષય દેવનાગરી

The Department of Public Instruction, Bombay.

BAL-GARABAVALI

OR

A SONG-BOOK FOR GIRLS

By

The late Rao Sahab

NAVALRAM LAKSHMIRAM PANDYA,

Principal, Training College, Kathiawar.

બાલ-ગરબાવલી

કર્તા

સ્વર્ગસ્થ રા. સા. નવલરામ લક્ષ્મીરામ પંડ્યા,

પ્રસિદ્ધકર્તા

ગં. સ્વ. વસુમતિ ધીમતરામ નવલરામ-સુરત.

આવૃત્તિ ૩૩મી.

આ પુસ્તકની માલીફી સન ૧૮૬૭ના રૂપમા એકટ પ્રમાણે
ધીમતરામ નવલરામે નોંધાવી છે.

સંવત ૧૯૮૮—ઈ. સ. ૧૯૩૨.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૬૪૫૪

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર:—

ગં. સ્વ. વસુમતિ ધીમતરામ નવલરામ પંડયા,
કેં કૈળાંપીઠ-સુરત.

સુરત-ચૌટાના પૂલ ઉપર આવેલા “શંકર” પ્રિન્ટિંગ
પ્રેસમાં નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમે છાપી.

પ્રસ્તાવના

મનની કેળવણીમાં અભ્યાસ એ એક અવશ્યનું સાધન છે. સારી કવિતા માણસનાં રસજ્ઞાન તથા કલ્પનાને કેળવણીથી પ્રવૃદ્ધિત કરે છે; તેને સાફ સુખનું એક નવું તથા અખૂટ ખાંડ ઉઘાડે છે; અને મનની ઉચ્ચ વૃત્તિઓને જાગૃત કરી તેની પાસે ઉંચાં કર્મ કરાવે છે. શાસ્ત્રના અભ્યાસથી પરિપક્વ થએલી બુદ્ધિને કોમળ, અપળ, ઉમંગી તથા ઉદાર કરનાર સારી કવિતાજ છે.

પરંતુ બાળકેળવણીને લાયક કવિતા મળવી મુશ્કેલ પડે છે; કેમકે કવિતા ઘણું કરીને પોતાની અવસ્થાનોજ રસ વર્ણવી જાય છે, અને બાલ્યાવસ્થાનાં રસ અને કલ્પનામાં ઉતરવું એ બહુ અઘરું છે. એ કારણથી સઘળી ભાષામાં સારી બાળ-કવિતા થોડીજ દીઠામાં આવે છે. આપણી ભાષામાં તો તેની કેવળ ખોટજ છે.

એ ખોટ પૂરી પાડવાને અર્થે મારો વિચાર ઘણા વખતથી યથાશક્તિ કાંઈ કરવાનો હતો, અને તેથી કેળવણી બાતા તરફથીજ બાળ-ગરબાવળીની માગણી આવતાં મેં તે ઉમંગથી ઝીલી લીધી છે. એમાં ધારેલી મતલબ કેટલી પાર પડી છે—એટલે એમાં રસ કેટલો આવ્યો છે, અને તેમાં તે બાળકથી અહુણ થઈ શકે એવો કેટલો છે—એનો નિર્ણય કરવો એ બાળકેળવણીના ચતુર અનુભવીઓનું કામ છે.

ગરબીઓ કેવી રીતે ગાવી, તે જાણવાને સાફ તેને મથાળે એક પ્રસિદ્ધ* કડી મૂકવાનો રિવાજ છે; પણ તે પ્રમાણે કેટલાંક કારણોથી આ ચોપડીમાં થઈ શક્યું નહિ, તે છતાં તેનો પદ્યબંધ તો જણાય એમ ધારી મેં તેનાં સાંકેતિક નામ ત્યાં લખ્યાં છે:-જેમકે ચોચોકા એટલે ચાર ચાર માત્રાના ચાર ગણુ જેના પ્રત્યેક ચરણમાં સમાયલા છે તે. અ, ઇ, ઉ, ઓ, વગેરે નામને અંતે જે પ્રત્યય લગાડ્યા છે, તેમાં પણ મર્મ રહેલો છે; પરંતુ તે સઘળો વિસ્તાર આ ઠેકાણે આપી શકતો નથી.

મુ० રાજકોટ. } ન. લ. પંડ્યા.
તા० ૬૬૧ સપ્ટેમ્બર, ૧૮૮૭.

* પરંતુ એની જરૂર જણાવાથી સને ૧૮૭૯ના એપ્રિલ માસના ગુજરાત શાળાપત્રમાં એ પ્રસિદ્ધ કડીઓ મેં શીખવનારની જાણને માટે બતાવેલી છે.

સાંકળીઉં

વિષયનું નામ.

પૃષ્ઠ.

(ત્રીજા ધોરણ સુધી મળનારી બાળાઓને સાર.)

બાળપ્રાર્થના	૧
વા'લી વેન	૩
છોડીઓની ઉજાળી	૪
ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ ભાગ ૧લો	૬
„ „ „ ૨જો	૭
„ „ „ ૩જો	૯
નિશાલનું વર્ણન	૧૦

(ચોથું ધોરણ મળનારી બાળાઓને સાર.)

ઈશ્વરનું સાધન	૧૨
ચોમાસાની શરૂઆત	૧૩
જનાવરની જાન	૧૪
મળવાનો ઘણત જાય છે.	૧૬
ગાયના ગુણ	૧૮
ચોમાસાના ચાર માસ	૨૦

(પાંચમું ધોરણ મળનારી બાળાઓને સાર.)

માતૃસ્તબ્ધ	૨૨
ગુજરાતની મુસાફરી	૨૪
ચૈત્ર માસનું ચિત્ર	૩૦

विषयनुं नाम.	पृष्ठ.
वैशाख मासनुं चित्र३१
जेठ मासनुं चित्र३२
भक्तिनुं परोढीउं३३

(छट्टुं धोरण भणनारी बाळाओने सारु)

प्रभातवर्णन३३
इतिहासनी आरसी३५
वसंतवर्णन३७
गुणनुं कजोडुं अथवा वहेमी स्त्रीनुं वर्णन३९
बाळलग्नां तमाम नुकसान४१

(फीमेल ट्रेनिंग कोलेजमां अभ्यास करनार सारु.)

लाडीविदाय गरबी १ली४२
„ „ २जी४४
„ „ ३जी४६
„ „ ४थी४७
स्त्रीस्वरूप५१
नीतिनो चीलो...५३
‘मारी भरतभूमि’-एक स्वदेशस्तोत्र५५
एक वेण राखया विषे५८
जूठ नहि बोलवा विषे६०
बाळक पर प्रीति ए स्त्रीनुं भूषण छे.६२
विश्वंभरनो उपकार६६

બાલપ્રાર્થના

ઘોઢ

(માપ ચોથોઢા)

માગું માગું, હો ઈશ્વર આપ રે,
પ્રાણિમાત્રના મા ને બાપ રે;
જેની શક્તિનું નહિ કંઈ માપ રે,
પાપ લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૧

માગું માગું, પ્રથમ તમ પ્રેમ રે,
રાખો રાખો અમ, પર રહેમ રે;
તમ રહેમેજ રહ્યોએ ક્ષેમ રે,
પાપ લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૨

માગું માગું, કુશળ મારી માતને,
માગું માગું કુશળ મારા તાતને;
માગું કુશળ ભાંડુઓના સાથને,
પાપ લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૩

માગું માગું, અમને તમે પાળજો,
અમ, વત્ત ને આબરૂ આલજો;
જન સર્વનાં સંકટ ટાળજો,
પાપ લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૪

માગું માગું, હું આણી વાંલને,
આપો આપો, સુખુદ્ધિ હું બાળને;

કાપો કાપો, કુતકે કુચાલને,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૫

માગું માગું, માયાપની સેવ રે,
સદા સાચુંજ બોલ્યાની ટેવ રે;
મારા મનનો હરો અહમેવ^૧ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૬

માગું માગું, માયાળુ સ્વભાવ રે,
મીઠા બોલ ને સૌ પર ભાવ રે;
છે જોથીજ જગમાં નિભાવ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૭

માગું માગું, સુમાર્ગ બતાવ રે,
મારા દોષમાં દયા તું વસાવ રે;
પરમારથ^૨ પૂર્ણ^૩ કરાવ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૮

માગું, વિધાનું વ્યસન^૪ લગાડજે,
મારી અંતર આંખો ઉઘાડજે;
શુદ્ધ સત્યનો સુરજ ઉગાડજે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૯

મેં આ માગ્યું, હું માગવા જોગ રે,
બાપ, આપ છો આપવા યોગ્ય રે;
હવે આપો જે હોય યોગ્ય^૫ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૧૦

૧ અહંકાર. ૨ જીવનનું કલ્યાણ થાય એવાં કામ.

૩ બરાબર. ૪ ટેવ. ૫ તુકસાન વગરનું.

નિશાળે જતી છોડીનું વર્ણન-વા'લી બેન

ગરબી

(ચોચોકા)

- મારી *વા'લી બેન છે બહુ છોટી બે,
પણ ડા'પણમાં મોટી બે. ૧
- મારી વા'લી બેનને નહિ રાઠો બે,
હસતોજ આપો દા'ડો બે. ૨
- મારી વા'લી બેન વા'ણે વહેલી બે,
જોડે સૌથી પહેલી બે. ૩
- મારી વા'લી બેન દાતણ નિત્યે બે,
કરે, ને નાહે પ્રીતે બે. ૪
- મારી વા'લી બેન વાળ ઝાળાવે બે,
રોજ કપાળ લુછાવે બે. ૫
- મારી વા'લી બેન સો સુધીં મણતી બે,
ભાવે "ભૂ પા" મણતી બે. ૬
- મારી વા'લી બેન ચાલી નિશાળે બે,
ચૂકે નહિ કો કાળે બે. ૭
- મારી વા'લી બેન સિલેટ સાહી બે,
દીસે છે બહુ ડાહી બે. ૮
- મારી વા'લી બેન પેન તો માગે બે,
સૌને વા'લી લાગે બે. ૯

* ન્યાં આણું (') અધ્યાદાર ચિહ્ન મૂક્યું હોય, ત્યાં કાઈ હકારનો ઉચ્ચાર છે એમ જણવું. જેમકે વા'લી એ વહાલી લખ્યું હોય ત્યારે જેમ વાંચીએ છીએ તેમ વાંચવું.

મારી વાંલી બેન ઠમઠમ ચાલે જો, ચોપડી હાથમાં ઝાલે જો.	૧૦
મારી વાંલી બેન પાઠ કરે છે જો, સૌમાં સરસ ઠરે છે જો.	૧૧
મારી વાંલી બેન વાંચે વાતો જો, હરખ સરવને થાનો જો.	૧૨
મારી વાંલી બેન લેઈને તાળી જો, ગરબી ગાય રસાળી જો.	૧૩
મારી વાંલી બેનના બોલ મીઠા જો, દુનિયામાં નહિ દીઠા જો.	૧૪
મારી વાંલી બેન વાંલાં લાગો જો, મન ગમે તે માગો જો.	૧૫

છોડીઓની ઉજાળી

ગરબી

(અષ્ટચોકા)

સૌ અહીંઓ હળીમળી આવો, આજ, આપણે કરીએ ઉગાણી.	
સૌ કાંઈ કાંઈ ધરથી લાવો. આજ, આપણે.	૧
કો લાવી ચણા, કો ધાણી, આજ, આપણે.	
કો કોપરૂં ખાંડ તો આણી. આજ, આપણે.	૨
કો ખજૂર બોળી લાવી, આજ, આપણે.	
કો ચારોળી ચાવતી આવી, આજ, આપણે.	૩

કે કહે એ થઈ તો અજીઠી+,	આજ, આપણે.	
કે લાવી બદામો મીઠી.	આજ, આપણે.	૪
કેએ પસ્તાં સસ્તાં આણ્યાં,	આજ, આપણે.	
સૌએ*ખોરાં ખૂબ વખાણ્યાં.	આજ, આપણે.	૫
કે કોકડીઓ, કે દ્રાખો,	આજ, આપણે.	
કે લાવી મૂળો આખો.	આજ, આપણે.	૬
કે બરફી બરફજ સરખી,	આજ, આપણે.	
નેહ બાળક કૂંધાં હરખી.	આજ, આપણે.	૭
કેઈ પેંડો લાવી પ્રેમે,	આજ, આપણે.	
નહિ કોઈથી ભાગ્યો કેમે.	આજ, આપણે.	૮
પણ પત્થરથી તે હાર્યો,	આજ, આપણે.	
કે લાવી લાડવો સારો.	આજ, આપણે.	૯
કે કહે ખપે ન અમને,	આજ, આપણે.	
કહ્યું નહિજ મૂકીએ તમને.	આજ, આપણે.	૧૦
કે લાવી સફરપારા,	આજ, આપણે.	
ગોળપાપડી, મમરા ખારા.	આજ, આપણે.	૧૧
કે લાવી ગાંઠીખા ગમતા,	આજ, આપણે.	
તે તો ગટ કરી ગયાં રમતાં.	આજ, આપણે.	૧૨
કે લાવી પકવાન પાંચે,	આજ, આપણે.	
નેહ જીભ સળવળે સાચે.	આજ, આપણે.	૧૩
કેઈ દળ મગદળ ગળગળતું,	આજ, આપણે.	
કેઈએ આણ્યું અથાણું મોંબળતું.	આજ, આપણે.	૧૪
કે ખોખો બરી ખારેકો,	આજ, આપણે.	
કે લાવી પાપડ સેક્યો.	આજ, આપણે.	૧૫

કેા છાતું છુપાવી લાવી,	આજ, આપણે	
પાછી વાળી જેવી આવી.	આજ, આપણે	૧૬
બેન એ તો ચોરી કહેવાયે,	આજ, આપણે	
કલા વિના ન લાવવું કાંઈએ.	આજ, આપણે	૧૭
રોતી આવી એક બિચારી,	આજ, આપણે	
નથી આપતી મા કંઈ મારી.	આજ, આપણે	૧૮
એને પ્રેમે પાસ બેસાડી,	આજ, આપણે	
સૌએ મીઠાપાની તો માંડી.	આજ, આપણે	૧૯
સૌ બહાલથી વહેંચી ખાઓ,	આજ, આપણે	
ખાઈ પીને ગરમા ગાઓ.	આજ, આપણે	૨૦

ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ-ભાગ ૧લો

ગરબો

(ચાચોઠા)

રૂંડો ! રૂંડો ! મુલક ગુજરાત રૂંડો !	
જગદીશે જગતમાં ખૂબ ધડયો !	૧
જ્યાં જુઓ ત્યાં લીલાલહેરજ છે !	
ધનધાન્યે *ભૂંધરની મહેરજ છે !	૨
બહુ જુવાર, બાજરી, ડાંગર ને,	
ધઉં, ચણા, વટાણા, ઝાલર ને,	૩
ધણી તુવર, ને મગ, ચોળા જ્યાં,	
મઠ, અડદ, મકાઈ, જવ ઝાઝ.	૪
વળી વળી, દિવેલી, તલ, અળશી,	
આદિ ચીજો હજારો હજાર કળશી !	૫

એ ગણે ગણાય ન કહું સાચું, ગુજરાતે પાકે સોનું કાચું !	૬
કાચું રાખ્યું નથી કંઈ કોરતારે ! કરી કૃપા ભરતખંડ પર ભારે.	૭
ભૂલો ભુંડી આપણીજ છે ભાઈ, કે ગયા ડૂંબી દળદર માંહી.	૮
આવો મુલક મળ્યો હોય ખીજને, દુઃખ બોલ જનમમાં ન તે જાણે.	૯
લોક અકલહુનર નહિ કંઈ આણે, જીડો મમત, ગાડરવત બહુ તાણે.	૧૦
મૂકી મમત, આળસ, ઈર્ષા સર્વે, દેશદાએ ધૂમો ધૂમો ! ગર્વે.	૧૧
કરો ગર્વે ગરબો મુલક પાછો ! સૂતાં બેઠાં સ્વદેશનું સુખ વાંચો ?	૧૨
સંપ સજી, બજી વિદ્યામાતા, થઈ હુજરકળામાં મદમાતા.	૧૩
કસી કમર, પલકમાં ખુંખારી, બહાર પડો ! ફતેહ છે કહું ધારી.	૧૪

ભાગ રજો

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

ખરેખરો બગીચો ગુજરાતજ, ફળ્યો, ફૂલ્યો ને ફાલ્યો પ્રખ્યાતજ !	૧
ઝાઝાં ઝડોનાં ઝુંડજ ન્યાં દીસે, જોતાં જોતાં જે જીવ હરખી હીસે.	૨

વડ ઘટા ધાલે યોગમ ફરતી, જે નીચે સેનાઓ ઉતરતી.	૩
જેગે આંખાઓ હારોહાર ધણા, કહો કેરીના સ્વાદમાં શીજ મણા ?	૪
રૂંડી રૂંડી રે લીમડાની છાયા, ભુંડી ભુંડી રે આમલીની માયા.	૫
કેવો કેવો કપાસનો છોડ સારો ? જાતે નાનો જગતને ઢાંકનારો !	૬
શું ખીલ્યું આ ખેતર ખસખસનું ! હોય અશીષુ અમૂલ્ય જે રસનું !	૭
બુધહીણા વિના અપ જો ખાચે, ખરે મરેજ એનો ન વાંક કાંચે.	૮
શી શોભે આ ઉભી શેલડીઓ ! કેવી ઝૂકે છે, જોજો ચમરીઓ !	૯
મોટું પેલું ફણસનું ફળ કેવું ? દોસે હાથીના કુંભસ્થળ જેવું !	૧૦
જોજો ઝાડો જવાહીરનાં સહુ રે, કોને મૂકું, ને કોને હું ગાઉં રે.	૧૧
આસોપાલવ, કદંબ, પીપળ, ખીલી, તાડ ઉચું રહ્યું ગગન ઝીલી.	૧૨
વાંસ, સાગ, સરગવો ને આવળ, ખેર, ખાખર, ખજૂરાં ને આવળ.	૧૩
જમરૂખી, કમરૂખી, ખોરડીઓ, સૌતાફળી, કદળી, દાડમડીઓ.	૧૪

ને કાઠી, રાયણ, લીંબુ, જાંબુ,	
નારંગી, અંજીર, શેતુર લાંબું.	૧૫
વળી પપાઈ, ફાલસાં ને દ્રાખો,	
હેમ મેવા મઝાદારજ લાખો.	૧૬

માગ રૂજો

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

ફૂલ મઝા તો આપણા દેશજની !	
સોનું ને સુગંધ બે, સજની !	૧
ફૂલ રંગબેરંગી કેવાં છે !	
હોડી આંખેજ વળગે એવાં છે !	૨
ને સુગંધ શી સુંદર સારી !	
રહો બે'કી મુલક બધો બારી.	૩
જીર્ધ, જાઈ, કેતકી, સાહેલી,	
પારિજાતક, ચંપો, ચંપેલી.	૪
ગુણી ગુલાબ, મોગરો, બટમોગરો,	
ગુલછડી, તગર, તુલસી, ડમરો.	૫
મધમધી રહ્યાં વન વન યોગમ,	
નામ લેતાંજ આવે છે સોરમ.	૬
શાં ખીલે કમળ જળમાં ચોપાસ !	
શાં સોહામણાં સાંજે ગુલબાસ !	૭
શા શોભી રહ્યા આ ગુલ્લાલા !	
કેસુડાં, કેસુમો લાગે વા'લા.	૮

પેલાં સુંદર સુરજૂલ સુરજની,	
પૂઠે ફરે છે પ્રેમે, ઓ સજની.	૯
પેલી પોયણી પરણી ચાંદાસું,	
જોય ચાંદો, ને જો, આવે *હાસું !	૧૦
ખૂબ ખીલ્યાં કરેણાં, તનમનીઆં,	
ધંતુરા તુરી સમ છે યનોઆ.	૧૧
જાણે પુકારે વનવૈભવ ઇશનો !	
વનલીલામાં વાસ છે જગદીશનો.	૧૨
જ્યાં જોઉં ત્યાં ઇશ્વર સહર ભર્યો !	
ધનભાગ્ય નવલ, ભવસાર સર્યો !	૧૩

નિશાઠનું વર્ણન

ગરબી

(ત્રિઅડ્ડી)

મા, મને નિશાળે મૂકને, પાય લાગું, મા,	
મા, ભાગ તું મારી ભૂખને, મુખ માગું, મા.	૧
મા, મારી મારા જેવડી બેનપણીઓ, મા,	
મા, જેજે ચાલી આ ચોપડી લઈ ધણીઓ, મા.	૨
મા, જેજે કેવી એ જાય છે, મનમોજે, મા,	
મા, જાયજ તો ત્યાં ગવાય છે ગીત રોજે, મા.	૩
મા, ભરી રૂપાળા રંગથી એક પેટી, મા,	
મા, તે તો જુએ એ ઉમંગથી ત્યાં બેટી, મા.	૪

* હાસું-હસવું, એટલે ચંદ્રોદય પછી ઉજળી, સોહામણી દેખાય છે.

- મા, ખેલવણાં ખૂંશકારની છે ખીજી, મા,
 મા, જેને કહે છે આકારની જન રીઝી, મા. ૫
- મા, વળી ચળકતે ચોકડે રૂપાળા, મા,
 મા, ધણા લખોટા જે વડે ગણે બાળા, મા. ૬
- મા, નકશા નવરંગી, નવા, તકતકતા, મા,
 મા, ભોંતે ભલા ખૂંચ ભેરવ્યા જાણે તપ્તા, મા. ૭
- મા, ગોળો યોગમ ચીતર્યો એક ત્યાં છે, મા,
 મા, ચકર ચકર ફરતો ખરો કહું સાચે, મા. ૮
- મા, એક દિવસ ત્યાં ગઈહતી, સખી સંગે, મા,
 મા, તેજ દિવસથી થઈ મતિ “ભણું રંગે”, મા. ૯
- મા, નિશાળમાં તો છે મઝા બણવાની, મા,
 મા, એક વાગે આપે રજા રમવાની, મા. ૧૦
- મા, મેંતીજી માયા બધા પર રાખે, મા,
 મા, શાંત સ્વભાવે તે સદા મીઠું બાખે, મા. ૧૧
- મા, શીખવવાની શી છટા છે ત્યાંહી ! મા,
 મા, ચિત્ત ચોટે યોગમ ઘટા રહે છાયી ! મા. ૧૨
- મા, આવી નિશાળે તો જવું તે મોજજ, મા,
 મા, ગમે રમ્યાથી શીખવું જ્યાં રોજજ, મા. ૧૩
- મા, જો નિશાળજ બહારથી રહ લાગે, મા,
 મા, જો જઈ બણીએ પ્યારથી લાગ્ય જાગે, મા. ૧૪
- મા, બણતર વણુ નરનાર રહે પશુ સરખાં, મા,
 મા, વિદ્યામાં મેં અપાર રે સુખ નોરખ્યાં, મા. ૧૫

(ચોથું ધોરણ મળનારી ઘાઠાઓને સારું)

ईश्वरनुं स्तवन

गरबी

(ચોછકા)

જે આ જગતને નિભાવે,	ભળું તેજ	ભાવે;	
ખલક પલકમાં ખનાવે,	ભળું તેજ	ભાવે.	૧
ચાહે ત્યારે ઝટ ડુખાવે,	ભળું તેજ	ભાવે;	
તે તો વિશ્વનાથ કહાવે,	ભળું તેજ	ભાવે.	૨
જે આ સૂર્યને શોભાવે,	ભળું તેજ	ભાવે;	
જે આ ચંદ્રને ચળકાવે,	ભળું તેજ	ભાવે.	૩
ધુમટ ગગનનો ટેકાવે,	ભળું તેજ	ભાવે;	
અસંખ્ય ગોળાઓ ગબડાવે,	ભળું તેજ	ભાવે.	૪
જડને ધર્મ જે ધરાવે,	ભળું તેજ	ભાવે;	
મનને મુક્તિસું ચઢાવે,	ભળું તેજ	ભાવે.	૫
જે છે પ્રાણનો આધાર,	ભળું તેજ	ભાવે;	
જે છે સારમાંનું સાર,	ભળું તેજ	ભાવે.	૬
જે છે ડાહ્યો દયાવંત,	ભળું તેજ	ભાવે;	
જેને નહિજ આદિ અંત,	ભળું તેજ	ભાવે.	૭
સકળ શક્તિનો જે ભૂપ,	ભળું તેજ	ભાવે;	
જે છે એક ને અનુપ,	ભળું તેજ	ભાવે.	૮
જે છે અકળ ને અરૂપ,	ભળું તેજ	ભાવે;	
જ્યાં મનવાણી હોય ચૂપ,	ભળું તેજ	ભાવે.	૯
જેને નવલ કહે શુંજ !	ભળું તેજ	ભાવે;	
તે તો તુંજ, તુંજ, તુંજ,	ભળું તેજ	ભાવે.	૧૦

ચોમાસું

ગરબી

(ત્રિતાલી ચોષકા)

- પેલો વાળાઓએ ધૂમાધૂમી માંડી રે !
હવે આવશે ચોમાસું શું ? ઓ માંડી રે. ૧
- હા હા ! હજી નહિ શું આવે ? ધમ કેવો રે !
કેરી બાકમાંજ ધાલો હોય એવો રે ! ૨
- નથી હામતું ઝાડોનું એક પાનઃ રે;
ફર્યો પવન જઈ ઠર્યો હવે ઇશાન રે. ૩
- નહિ શ્વાસ રે લેવાય, જીવ રૂંધાયે રે;
પાંખ પંખીઓ વિખેરો ધૂળે નાલે રે. ૪
- ભુંડી અંગે આ અળાઈઓ કરડી ખાય રે !
પડે સાંજ ત્યારે કાંઈક સુખ થાય રે. ૫
- અધવાર્યો અપાડ, ઉંચું જોઈએ રે !
હવે મેહુલે તો મે'ર કરી જોઈએ રે ! ૬
- ખોદી ખેડીને ખેડુત આસ પાડી રે,
ઉભા ખેતર જીએ વાટ દા'ડી રે. ૭
- ખેઠા ઠામ ઠરો પ્રવાસા ખમાસી રે;
વળી વેપારો, અધિકારીઓ, સંન્યાસી રે. ૮
- ખેડી મોસમ, પડ્યાં બંધ બધાં વા'ણો રે;
નદી નાળે નીર ન, જાય હરણુ પ્રાણો રે. ૯
- ભુખી ભૂખી ને સુકી ખડંગ ભોંય રે;
“પથ પથ” પોકારે છે, જોડે પપૈયા રે. ૧૦

- પ્રાણિમાત્રનો આધાર મેધરાજ રે;
આવો, આવો, મહારાજ રાખો માઝા રે । ૧૧
- ધાતાં ધાતાં કાળાં કાળાં વાદળ આવે રે;
ગગન ઘેરોને અંધારકોટ બનાવે રે. ૧૨
- આય ચમક ચમક વીજના ચમકારા રે;
કડક કડક કડક કડકડયાં નગારાં રે. ૧૩
- છૂટયો પવન આવ્યું લહેરું હાથે । સાઈ રે ।
ડ્યાંહી વરસ્યો એ નિશ્ચે હું તો ધાઈ રે. ૧૪
- પડ્યો ! ઓ પડ્યો ! પડ્યોજ મુસળધાર રે ।
નવલ સુગંધ બૂંડી, શાંતિ થઈ સંસારે રે । ૧૫

જનાવરની જાન

ઘોઠ

(છયોડા)

- જન જનાવરની મળી, મેધાડંબર માજે;
બકરીબાઈનો બેટડો, પરણે છે આજે. ૧
- ઢોલ, નગારાં, બેર ને, સૂર સરણાઈ તીણાં;
સો સાબેલા શોભીતા, બેટાબેટી ઘેટીનાં. ૨
- ઠીક મળી ઠઠ લોકની, જરા ઠામ ન ઠાલો;
દોડે વરનો આપ લાં, દડબડ દાઢીવાળો. ૩
- સાબનનું શું પૂછવું, બકરે કરી જોરો;
બેગાં કર્યાં છે બાવથી, મોટાં મોટાં ઢોરો. ૪
- રાતા માતા આખતા, રાખી શીંગડાં સીધાં;
આગળ માર્ગ મુકાવતા, પદ *પોલીસ લીધા. ૫

* જાણે પોલીસનું કામ કરતા હોય, તેમ તેઓ માર્ગ મુકાવતા બચે છે.

સાજને શ્રેષ્ઠ ઊંટડા, હીંડે ઉંચી ઓડે;
એનાં અરાડે વાંકડાં, કામદારોની ગોડે. ૬

હારમાં એક બે હાર્યો છે, મોટા દાંતજવાળા;
નીચું ન્યાળોને ડોલતા, હીંડે શેઠ સૂંઢાળા. ૭

હાથી ઘોડા તો છે ઘણા, હાર રોકતા પાડા;
કાળા દંડગા ને ચયા, ખડ ખાઈ જડ જડા. ૮

આંખ ફાટી છાતી નીસરી, કરતા ખૂબ ખુંખારા;
હીંડે ઉછળતા ઘોડલા, સાવ ન રૂઠ સારા. ૯

ટફુઓ ટગમચુ ચાલતાં, પૂઠે ગરીબ ગધેડા;
હા જ હા જ કરી હીંડતા, *ડીકાં વિના અતેડા. ૧૦

હારોહાર હજારો આ, માંહેમાંહે લપાતા;
કે.ણ આવે કામળ ઓઢીને, એ તો ગાડર માતા. ૧૧

પીતરાઈઓ વહેવાઈના, એને અટલ ન કોડી;
આડાઅવળા એકેડની, પૂઠે જાય જો દોડી. ૧૨

બકરા તો વરના બાપ છે, હોય એનું શું દેખું !
શું સાગર રીંગડાં તણો, હું તે આજે આ દેખું ! ૧૩

વરનો તે ઘોડો આવીઓ, વાજે વાજાં વિલાતી;
બેર ભૂંગળ ને અંજરી, બેશું બરડતી જતી. ૧૪

વરરાજા બે માસનું, બાળ બે બે કરતું;
ઝડપાયું ઝપ ઝોળોમાં, મન માડોનું ઠરતું. ૧૫

મંગળ બકરીબાઈ તો, ગાય હરખી હરખી;
જોડે જાંઝણી ધણી, કોડે જોવાજ સરખી. ૧૬

*ડીકાં વિના જોને ચાલવું ફાવતું નહિ હોય એવા ગધેડા.

- બકરીબાઈ એ નાતની, ને બીજી ધણીઓ;
આણી આડોશપાડોશણો, બાપડી બેનપણીઓ. ૧૭
- ભેંસ, ભુંડણુ ને જાડી, ઘેડી, ઘોડી, મધેડી;
ગાય, બિલાડી, ઉદરડી ને, એક કુતરીએ તેડી. ૧૮
- વાંદરીઓ નથી વીસર્યાં, દસ વીસ આ કૂદે;
સાથે સામઠાં ગાઈ સૌ, સાતે સૂરને છૂંદે. ૧૯
- કોઈ બેં બેં કોઈ ભેં ભેં કરે, કોઈ ભૂંકતી ભુંકું,
કોઈ ચું ચું મ્યાઉ મ્યાઉ કરે, વેર વાળે કો કૂંકું. ૨૦
- હૂંક હૂંક કરતી વાંદરી, જોજો ! નાચે છે કેવી !
ધન ધન બકરી ! ન કોઈની, જન તારા તે જોવી ! ૨૧
- ચારપગાંની જન આ, જોડી બેપગાં સાર;
સમજે તો સાર નવલ બહુ, નહિ તો હસવું તો વાર ! ૨૨

મળવાનો વચ્ચત જાય છે.

ગરબી

(સમયોક્ત)

જાય છે, જાય છે, જાય છે, રે, }
આ વખત બણ્યાનો વહી જાય છે. } ટેક.
થાય છે, થાય છે, થાય છે રે,
બહુ પછી પસ્તાવો થાય છે. }

બાળપણું બણવાનો અવસર,
જીવના જીવતર માંલ છે રે. આ વખત૦
ખેડુત જો ચોમાસું ન ખેડે,
આખું વરસ પસ્તાય છે રે. આ વખત૦

ખાળપણું વીત્યું કે બણ્યાનો,
કાળ વીત્યોજ ગણાય છે રે. આ વખત૦

ગિરફતારી પછી દુન્યાની,
તેમાં તે શું બણાય છે રે. આ વખત૦

કદી વખત મર્યોને કાઢે પણ,
કુમળીજ ડાળ વળાય છે રે. આ વખત૦

પાકો કોઈએ ચડે ન કાના,
ટપુ ટપુ વાંચો ગભરાય છે રે. આ વખત૦

બણ્યા વિના નરનાર નિંદાને,
દુઃખદારિદ્રે રિખાય છે રે. આ વખત૦

હાલ રમત રૂડી લાગે છે પણ,
કેડે કુડી દેખાય છે રે. આ વખત૦

રમવું ખરૂં ને બણવુંએ ખરૂં,
એજ ડહાપણ કહેવાય છે રે. આ વખત૦

બણ્યા વિના તો સિદ્ધિ ન ભવમાં,
બણેજ સુખ પમાય છે રે. આ વખત૦

વિદ્યા વણુ માણુસ પશુ સરખું,
કહેવત સાચી સદાય છે રે. આ વખત૦

જન ને જનાવર જનમ સમે તો,
સમજમાં સરખાં દેખાય છે રે. આ વખત૦

પણ જન તો પંડિત બને છે,
જો જીમવું શીખવાય છે રે. આ વખત૦

વાર વાર વાંલે શીખવેથીજ,
 બાળકથી બોલાય છે રે. આ વખત૦
 રાખો રણે તો રહેજ મુંગું,
 સમજનું મૂળ શિક્ષાય છે રે. આ વખત૦
 લો સર્વે શિક્ષા શિક્ષણથીજ,
 માણસ મોટું મનાય છે રે. આ વખત૦
 નવલ કહે જે અભણ રહે તે,
 પશુપદ પામવા ચા'ય છે રે. આ વખત૦

ગાયના ગુણ

ગરબી

(ચોચોકા)

ભાગે મને, ગાય તું ધણી વાંલી;
 ઓ ગૌરી ગરીબ, ને ગુણવાળી ! લાગે૦ ૧
 તારૂં રૂપ મને રૂઠું લાગે,
 મુખ જેતાં ભૂખ બધી ભાગે. લાગે૦ ૨
 ધોળું અંગ ને શીંગડીઓ કાળી,
 આંખ રાંકડી, કાળી, હેતાળી. લાગે૦ ૩
 તારે કંઠે ધંટડી ધણધણતી,
 ચારે ચરણે ઝાંઝરી ઝણઝણતી. લાગે૦ ૪
 ગોવાળેથી પાછી તું વળતી,
 ત્યારે ભાં, ભાં, ભાં, ભાવે ભણતી. લાગે૦ ૫
 આપે ઉથલો વાછડું થનથનતાં,
 પેસે પોળમાં પ્રેમે તું તે સૂણતાં. લાગે૦ ૬

- હોડે હરખે, ઉછળતી તું ઘેલી;
તોએ કાને મૂકે ન તું ઠેલી. લાગે૦ ૭
- વાટે ખેડાં બાળ બચાવી લે;
એવી ડાહી દયાળુ તું દીલે. લાગે૦ ૮
- મારનાર ઉપર પથુ તું બારે;
નથી કરતી રીસ અતિશય ડ્યારે. લાગે૦ ૯
- તેં તો ધર્મનો મર્મજ પરમ લલો;
ગૂઠ ગરીબપણનો ગુણ ગ્રલો. લાગે૦ ૧૦
- તું તો રોજ પરોપકારે રાજ;
તારો જશ જગમાં છે રલો ગાજ. લાગે૦ ૧૧
- તું ધોળા, ને ધોળું દૂધ તારું;
ગુણકારી, સ્વાદભર્યું સારું. લાગે૦ ૧૨
- દહીં, દૂધ, ધી, માખણુ ને છાશ;
જેમાં સર્વ સ્વાદ તણા વાસ. લાગે૦ ૧૩
- એ પાંચે અમૃત પૃથ્વી પર જે;
તે અમ અર્થે તું તો સરજે. લાગે૦ ૧૪
- બફીં ને પેંડા ને માવો;
બાસુદી શિખંડનો બડો ભાવો. લાગે૦ ૧૫
- તે તો તારી પ્રસાદી એ સુખદાતા !
ગાય માતા, તું સાચીજ છે માતા. લાગે૦ ૧૬
- તારા પ્રેમનો પાડ, હું કેમ વાળું ?
આવ, આવ, હું હેતે પંપાળું ! લાગે૦ ૧૭

• ગરીબાઈ—રાંપણું—ધર્મની મુખ્ય મતલબ છે, ને તે તે જરાબર પકડી રાખી છે.

*તારી શીંગડી, મુંદર સિંદુરે;
 રંગી સોને શણગારું હું રે. ભાગે ૧૮
 કંઈ ચાંદસો ને ચોખા ચોદું;
 પૂંછહાર પહેરાવી નિરખું મોદું ! ભાગે ૧૯
 તારું ઝગમગતું જ્યોતિજ સરખું;
 મુખ બાળી હરખું ને નિરખું. ભાગે ૨૦
 ધન ! ધન ! ધેતુ ! રૂપરૂપધામ;
 ગુણ ગાયના ગાય નવલરામ. ભાગે ૨૧

ચોમાસાના ચાર માસ

ગરબી

(ત્રિતાલી, અષ્ટચોડા.)

ચોમાસાના ચાર માસ છે સારા રે;
 લીલી સારી મુંદર સળે પધારા. ચોમાસાનાં
 ધોરી માસ અપાડ તે કહાવે રે,
 વરસાદને દોરી લાવે રે;
 જો કે પહેલાં કંઈક તપાવે. ચોમાસાનાં
 કડકડીને પડે મેધરાય રે,
 પડે પાણી તે નેવે ન માય રે;
 ધો, ધો, ધોધ બધે સંભળાય ! ચોમાસાનાં

• આ બે પ્રકારના કલા પ્રમાણે ધનતેરસને દહાડે ગુજરાતના
 કેટલાક ભાગમાં લોકો ગાયન શણગારે છે. ૧ પૃથ્વી.

નદી નાળાં તળાવ બરાય રે,
 જળ જળ પળમાં ચર્ધ જાય રે;
 દુખ્યું જણે જગત જળમાંય ! ચોમાસાનાં
 હોય વંન ધરી સજીવન રે,
 નાચે જિરિ પર મોર થનથન રે;
 કરે કળા ને હોય મનન. ચોમાસાનાં
 આવણુ માસે સરવડાં હોય રે,
 મામ બહાર મેળે સૌ કાય રે;
 જર્ધ લીલું લીલું બધે જોય. ચોમાસાનાં
 માથે મેધનો માંડવો આવ્યો રે,
 નીચે લીલો ગલીચો બિછાવ્યો રે;
 વચ્ચે મનહર મછ* ઝળકાવ્યો. ચોમાસાનાં
 જીવ જંતુઓ નીપજે ઝાઝા રે,
 જ્યાં જોઈએ ત્યાં છોડ છે તાજ રે;
 શાકભાજીનો આવણુ રાજ. ચોમાસાનાં
 બાદરવે તે બડકી ઊડ્યો રે,
 “બાકીસાકીનું લો,” હું તૂડ્યો રે;
 કદી કહેશે ન કે “હું રૂડ્યો.” ચોમાસાનાં
 જોમ કહીને કડાકડી માંડી રે,
 રથા વાધ ને સિંહ બરાડી રે;
 વીજ ઝપ્પુદી ગગનને ફાડી. ચોમાસાનાં
 દીસે સુરજ ન, થઈ રહી હેલી રે,
 આપ્યો દર્શો ઉલેચીજ હેલી રે !
 તોડી તેડ ને નદીઓ રેલી. ચોમાસાનાં

આસો માસે ફળી જનઆશા રે,
પાક્યાં ધાન્ય ધરતી પર ખાસાં રે;
રહે ખેડુતો ખેતરે વાસા. ચોમાસાનાં

ઊડી પંખી લાખો હરખાતાં રે,
ગાય ભેંસ બળદ ચરે માતાં રે;
ઉંચે આબ રૂપેરી જો, જોતાં. ચોમાસાનાં

ખીલ્યાં કમળે તળાવો છાયાં રે,
આ બે સારસને શી માયા રે !
જો જો ચંદ્ર, ચક્રોર તો ધાયા. ચોમાસાનાં

શરદ્ચંદ્ર પુનમ બલિહારી રે !
ગીત ગાય નવલ નરનારી રે !
હવે દિવાળીની તૈયારી ! ચોમાસાનાં

પાંચમું ધોરણ મળનારી બાળાઓને સારુ

માતૃસ્તવન

ઘોઠ

(ચોથોઠ)

ન્યારે હું હતું પશુ અજ્ઞાન રે,
નહોતું ખાન કે પાનતું જ્ઞાન રે;
ત્યારે કોણ મારી સંભાળ,
કરતું ધરી વાલ ? તે તો તુંજ માવડી !

કોણ જાંઘતું હેતે ઉધાડીને,
કોણ અંગતું હોર ધવડાવીને;

થતું હુંથી અધિક પ્રસન્ન,
પોતાને મન ? તે તો તુંજ માવડો !

માથું મારી ઉછાળી હું લાત રે,
ધાવું તેમ તેમ થઈ રણિઆત રે;
કોણ મીઠાં લેતું મુખ,
પામી મહાસુખ ? તે તો તુંજ માવડી !

મને કોણ ઉઠાડી બેસાડતું ?
મને કોણ રિઝાવી રમાડતું ?
કોણ ગાતું ઉઘાડવા ગીત,
પ્રદુક્ષિત ચિત ? તે તો તુંજ માવડી !

જરા માથું દુઃખે કદી માહરું,
કોણ ચોંકી થતું દેખી બહાવરું ?
કરી* કરીને કડવા ક્વાથ,
પીતું ખુશી સાથ ? તે તો તુંજ માવડી !

કોણ શીખવતું બોલતાં ચાલતાં,
કોણ કહેતું મનોહર વારતા ?
દીઠા દા'ડી અસંખ્યજ દોષ,
તોએ ન કર્યો રોષ. તે તો તુંજ માવડી !

તારા પ્રેમના પાર પમાય ના,
તારાં કર્યાં તે કોએ કરાય ના;
અરે તે મળમૂત્ર અથામ,
વહ્યાં લહ્યાં ભાગ્ય ! ધન ! ધન ! મારી માવડી !

તારો પાડ શું વાળું વળાય ના,
મૂકી માથું બોળામાં હું માયના;

બોલું નવલ ગમળો થઈ વાણ,

“તાઈ છે કલ્યાણ!” જય! જય! મારી માવડી!

ગુજરાતનો મુસાફરી

ગરબી

(અઠસમે ચોકે, ૩૫૩ તાલ.)

દક્ષિણમાં છે દમણગંગા, ત્યાંથી નીકળીએ પ્રવાસ રે;
અમલસાડ, વલસાડ, નવસારી, લેજો ફણસ અનાસ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧

શાં શોભે કદળીવન શીતળ, શી બહેકે લીંબુવાઈ રે;
આંખા ધકાનાઃ અમૃત સરખા, હરખી કહે દેશાઈ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨

સુરત શેરનું મુંદર દરશન, મુંદર રસ્તા સારા રે;
મુંદર, નાણુક, લોક વિચક્ષણ, શોખી સફાઈ કરનારા.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩

ઓ! આવી બરશીની દુકાનો, ઉભા રહો રઠ લાગે રે!
પાપડી પણુ આપણુ આ ટાણે, પાખ્યા પૂરણુ ભાગ્યે!
રમીએ ગુજરાતે રે. ૪

જરૂર નાતમાં જમવા જઈએ, જમણુ આવાં નથી નિરખ્યાં રે!
ચિનાઈ સાડી ચપડા ચમકે, સર્વ લખેશ્રીજ સરખાં.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૫

* એ પાસના—એ મુલકમાં ‘અહા’ ને બદલે ધકા કહે છે.

મેળા, ખેળા ને વરધોડા, નાચ ને રંગ ઠામઠામ રે;
હસતાં રમતાં દીસે સદા સૌ, કરતાં હશે શું કમ ?

રમીએ ગુજરાતે રે. ૬

આગળ આ હવું હિંદુસ્તાનમાં, સાથી બંદે મોહું રે;
નામીયું દુનિયામાં તે કેમ, છેક થયું હશે ખોહું ?

રમીએ ગુજરાતે રે. ૭

તાર્પી નાહી, લઈલાહે ગળ, કીનખાખકિનારી ચાલો રે;
નરબદાનો નિરખી નર પૂલ, નરનાં નરપણુ^૧ બાળો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૮

ભરચની ટેકરી બહુ ખાંકી, ટીંખાં ચઢજે તપાસી રે;
ટેડી પાધડી કકડતાં કપડાં, રમાલ તો ફરમાસી.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૯

ભાંગ્યું ભાંગ્યું પથુ એ છે ભરચબ, બૃગુનો આશ્રમ કહાવે રે;
શે'ર જીનું ગુજરાતે આજે પથુ, ર બહુ રેલ^૨ ચડાવે.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૦

ત્યાં કખીરવડ જોવા જાજે, જગમાં જે છે નવાઈ રે;
જોઈ ડોહોઈ પાછા વળજે, માળમાં^૩ માલ ન કાંઈ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૧

મેઘ્યું ભરચ કે આબ્યું કા'નમ, કાળી ધરતી રસાળી રે;
જ્યાં ચોમાસે જાય કળી પમ, કણુખી કન્યા દે ગાળી.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૨

મિઆંગામ ઇટોલા આવે, આવે ઝાડનાં ઝુંડ રે;
ઝાડે ચારે તળ ચરૌતરનું, ઝાદઈ આ છે પ્રચંડ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૩

૧ મરદાઈ, પરાક્રમ. ૨ રેલવેને માર્ગે. ૩ પંચમહાલનો માળ પ્રદેશ.

વડોદરે નિર્ધાનત ઉંતરજે, નથી મદ્દારરાવ ઘેલો રે;
દાણુનું દુઃખ તો છે હજી કાયમ, ગાંઠડી હોઠે મેલો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૪

લક્ષ્મીવિલાસ ને મોતીબાગ ને, નજરબાગનો મિનારો રે,
જે જે સવારી સાહમારી ને, તૃપ નવીન પ્રમાણો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૫

પાન ને પર્વળ લઈ પરવરીએ, શો ઉયો પૂલ મહીનો રે;
“આવી મહીં ને ચિંતા થઈ”, એ ઉખાણો હતો અહીંનો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૬

આપે જણાય છે આવ્યું ચરોતર, બોલીને બુદ્ધિ જ્યાં જડી રે;
જાડી પશુ ગાઠી કસવાળી, ધંધેકાસરે^૧ હદ વાળી.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૭

હોય જવું વડતાલ કે ડાકોર, તો વચમાંથી વિચરજે રે;
કપડવંજે કાય ને સાબુ, જોઈ સુધારેં કરજે.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૮

આવી આનંદે પાછા આણંદે, કે નડિઆદે મળજે રે;
મહમદશાહનું શેર જોઈને, અમદાવાદે વળજે.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૯

અમદાવાદે આદે હતી બહુ, ગાદી મોટી પાદશાહી રે;
જ્યાં ત્યાં મસીદ ને તોડા^૨ તે હજી, યાદ આણે છે બાઈ.

રમાએ ગુજરાતે રે. ૨૦

જુમામસીદ તો છે શી મોટી, મહમદશાહનું સેન સમાય રે;
જુમામસીદ જોતાં તે વખતની, ઝાંખી આજે થાય.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૧

બદ્રની શોભા છે બહુ સારી, ત્રણ દરવાજે કમાન રે;
હઠીલીંગને દહેરે આરસ, ઓપે હીરા સમાન.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૨

શાહઆલમ સરખેજની શોભા, શી રીતે વર્ણાય રે !
અસલી ઇમારત હુતર આગળ, ઈજનેરી લજવાય.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૩

રાજનગરના જન ઉદ્યોગી, કોડાલા કસરની સાથે રે;
વિવેકો ને વળી પરગજુ પણ, તન, મન, કણ^૧ ત્રણ વાતે.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૪

રસમાં છે અહીં છપ્પા સામળ, ઠવિનાં પૂરણ કામ રે;
જેમ સુરતમાં પ્રેમાનંદ ને, વડોદરે દયારામ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૫

ગઈ પાદશાહી ધણા દિવસથી, પણ શાહે^૨ રંગ રાખ્યો રે;
બાંધી સાડાત્રણ તાંતણે શે'રને, ધંધો ધોકો દાખ્યો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૬

ધોતીએટા, પાતાંજર, સાડી, જે જોઈએ તે લેજો રે;
બાર બોલાવે બો'તેર આવે, કોક દલાલને કહેજો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૭

આવે દલાલ ને લાવે લટકતા, વેપારી ટોળેટોળાં રે;
લહે વહે, દે ગાળ, ખેંચે સમ ખાય, કરે કાગારાળ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૮

આવૌં અગાડી ગાયકવાડી, ઘોડા ફરે મહમાતા રે;
વડનગર અને વીસનગરે, જાવું પશુ નથી જતા
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૯

સરસ્વતીતાર સુંદર સિંધપુર, કપિલ મુનિનું ધામ રે;
પાટણ પ્રાચીન રાજધાનીને, અહીંઆંથીજ પ્રણામ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૦

કાઠિઆવાડે હાલ નથી ભો, હાલો+તે ભણીજઈએ રે;
દેશી રાજનાં દુઃખડાં દેખી, દિલમાં દુઃખીઆં થઈએ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૧

રેત ગઈ ને પા'ણ્યા આવ્યા, ઝાડનું દેખું ન નામ રે;
ખરે સૌરાષ્ટ્ર તો ખનિજ ખજાનો, ખોલ્યાનો ખરે ઠામ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૨

પ્રથમ જુનાગઢ ચાલો જોઈએ, નરસિંહ મે'તાનો ચોરા રે;
છતુ કથું ગુજરાત સપૂતે, એનો પાડ ન થોડો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૩

જામનગર મચ્યું ગગ ને રંગમાં, બાવનગર બળપશુમાં રે;
પહેલા વર્ગનું ચોથું ધાંગધા, પોરબંદર હાલ ગણમાં.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૪

સુદૃઢ, તીખા, શીખી, શાણા, મતભળી, ખટપટવાળા રે;
મીઠા તો મધથી પણ અદકા, લોક આણીકાર બાળ્યા.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૫

જોવા લાયક રાજ્ય રહ્યાં બહુ, પણ કહોને શું કરીએ રે!
રાજધિરાજની રાજધન જ્યાં, રાજકોટે જઈ ઠરીએ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૬

ફરેક ખીજી રાજ બધાં ત્યાં, આવી પ્રસંગે જાશે રે;
જોઈ રહ્યા, કે વળથું પાછા, પ્રવાસ પુરો થાશે.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૭

રહી ગયું જોવું દીવ બંદર, ને ઘોળેઈ, ઘોઘું રે;
ખારેઘોડે ખૂટે ન મીઠું, પાણી પથ્થુ જ્યાં મોઘું.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૮

પશ્ચિમે દારિકા, પૂર્વે કાળી, ઉત્તરે અંબા માત રે;
દક્ષિણે કુંતલેશ્વર એ છે, ચારે ચોકો ગુજરાત.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૯

ઉના પાણીના કુંડ લસુંદ્રા, જાધરા, ને ઉનઈએ રે;
ગંધક તો ગંધાય છે ખુલ્લો, રામ સુધી સોંદ જઈએ ?
રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૦

વિમળસાહનાં દે'રાં બજેલાં, લાવા રસમાં દટાયાં રે;
જોતાં જાણે જ્વાળામુખીનું, જોર જે જન છે કાલા.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૧

રહી છેવાડે છાવણી ડીસા, હવાપાણી જ્યાં સારાં રે;
પાલણપુર ઉપરથી ચઈ ને, આપુજી જોવા ધાર્યા.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૨

વળી વનરૂપિ વિધવિધ ઔષધિ, જૈન દે'રાં જયકારી રે;
“ઝઠે કઠે” કરનાર મેવાડ ને, મારવાડની અહીં બાળી.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૩

+ પૃથ્વીની અંદર જે બજતો રસ છે, તે જ્વાળામુખી ફાટે ત્યારે
બહાર ઉતારાઈ આવે છે.

વાદળાં અંગે અડકી હાડિ, ટાઢે જવાય હુઠવાઇ રે;
પાલીતાણે, ગીરનાર, શેત્રુંજે, બૂલ્યા આપણે જવું બાઈ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૪

રાધનપુર જઈ રણુને ઝાંખવું, કચ્છભૂજ જ્યાંથી જવાય રે;
માંડવી બંદરથી ઉપડતાં, મુંબઈ ખોટે^૧ અવાય.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૫

મુંબઈ તો અલખેલી કહાવે, જાણીતી જગમાંલ રે;
વિદ્યા, હુતર, વેપાર ને રાજનું, નર નવલ શું ગાય.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૬

ચૈત્ર માસનું ચિત્ર

ગરબી

(ચોષ્ઠકા)

ચતુર, ચૈત્રને વસંતવર્ગે શીદ ભણ્યો જો ?
લોકે ક્યારનો ઉનાળો ગુણુ લેખી ગણ્યો જો ? ચતુર૦
પડે તાપજ બપોરે, તોખા તે થકી જો;
ફૂડી રાત્રિ ને સવાર, સાંજ છે નકી જો. ચતુર૦
રાતે નિર્મળા આકાશે, તારા ઝગઝગે જો;
ચોગમ ચાંદનીમાં ચંદ, ચારુ ચમચગે જો. ચતુર૦
સાંજે વા'ણે શીતળ મંદ, પવન વાય છે જો;
એથી નિશાળો સવારમાં, બરાય છે જો. ચતુર૦
પણુ જંત્ર વેળા ધરતી, ધગી જાય છે જો;
છત્રી જોડા વિના ડગલું, ના મુકાય છે જો. ચતુર૦

પડે તાપ તપે તાલકું, માથું ભમે ને;
 લોહી ઉઠને ને આવે, ઊંધ આ સમે ને. ચતુર૦
 ઊંધે વાધ નાગ આદિ, શોધી છાંયડા ને;
 બેઠાં ઝાડ પર, ને ડોલાં ખાય પંખીડાં ને. ચતુર૦
 પેઠાં માળામાંએ બાળપંખી તરફડે ને;
 નવલ કહે લાગે લૂ, બાળક બહાર રડવડે ને. ચતુર૦

વૈશાખ માસનું ચિત્ર

લૂ લૂ લૂ વૈશાખે શાખે શાખો લાધીઓ ને !
 આ શું પૃથ્વીએ પંચાગ્નિ નેગ સાધીયો ને ! લૂ લૂ લૂ ૧
 જાણે બઢીનીજ પાસ ઉભાં આપણે ને;
 એવા તડકાના ભડકા લાગે બારણે ને. લૂ લૂ લૂ ૨
 આંખે આવે અંધાર તડકે તાકતાં ને;
 વને વનચરો જળાં ઝાંઝવાનાં ઝાંખતાં ને. લૂ લૂ લૂ ૩
 ગોંધાઈ ધરમાં બેઠે ન ચેન આ ધડી ને;
 આવે જાળ ને ઝલ્લાઈ જાય ચામડી ને. લૂ લૂ લૂ ૪
 ગામ બહાર લૂને ઝપાટે ધાસ છોડવા ને;
 મયા સુકાર્ધ સીમાડા મસાણુ સમ હવા ને. લૂ લૂ લૂ ૫
 બોડાં બોડાં બહુજ ઝાડ પણુ દીસે ખરાં ને;
 વાયા વાયરા ને ખરર ખર્ચાં પાતરાં ને. લૂ લૂ લૂ ૬
 વાંસનાં વન સળગીં ઊડે આ સમે ને;
 દારુણુ હવ બધુંજ બાળતો ચોગમ ધૂમે ને. લૂ લૂ લૂ ૭
 પક્ષ, પક્ષી, વૃક્ષ, વસ્ત્રો પ્રલય થાય છે ને;
 ઉજડ ઉજડ નવલ જંગલો જણાય છે ને. લૂ લૂ લૂ ૮

જેઠ માસનું ચિત્ર

- આબ્યો જેઠ ને બફાઈ ચાલ્યાં બાફથી ને ।
 પૂટે છે કુવારા નેને રોમ રોમ ને. આબ્યો જેઠ ૧
- એવાં ઝરણુ ઝાઝાં મળી નદી વહે દીલે ને;
 ટોંપાં ટપકે ટપ કપાળે, ગાલે ને ગળે ને. આબ્યો જેઠ ૨
- બળ જેટલું ઝરે છે, તેટલું ખરે ને;
 પાણી પાણી કરી પ્રાણુ, પાણું લે અરે ને. આબ્યો જેઠ ૩
- સુકી જીભ ને બનાવરો દોડે વન ને;
 હતાં જે સૂનાં સંતાઈ ગુફાને ખુણે ને. આબ્યો જેઠ ૪
- મળે જળ ન, જળ વિના સો પહાવરાં થયાં ને;
 નદોં નાળાં ને તળાવ તો સુકાઈ ગયાં ને. આબ્યો જેઠ ૫
- પાણી કુવાનાંએ કમી થઈ જાય છે ને;
 લાંબા દડાડલા આ દોલલા કહેવાય છે ને. આબ્યો જેઠ ૬
- ધણું હોય છે તોફાન દરીઆ પરે ને;
 ચડી વા વંટોળે જળથળે જીલમ કરે ને. આબ્યો જેઠ ૭
- ધરણીથી ઉડાર્વો ધૂળ મગને લઈ ચડે ને;
 આંધી હોય ને દખાય આદમી ઊંટ દડે* ને. આબ્યો જેઠ ૮
- વાણો ડોલી, સદ તોડી ચકડોળે ચઢી ને;
 ડૂબે દરીઆમાં નેને મરણુખૂમ પડી ને । આબ્યો જેઠ ૯
- મહાસાગરે જળસ્તંભ થઈ મેધે મળે ને;
 રણે રેણુના રે નવલ ચાતા હળહળે ને. આબ્યો જેઠ ૧૦

ભક્તિનું પરોઢીઝં

રાગ પ્રમાત

(ચૌઝ઼ા)

ઢૂડી પ્રમાતે સમરીએ-રાગ.

શાંત શાંત સકળ સ્થળે શાંત ચિત્ત સાઈં;
શાંતિનો દાતાર સાર, શ્રીપ્રભુ સંભાર્. શાંત શાંત૦ ૧
પૂર્ણ અલ્પભક્તિનું પરોઢીઢું છે આળે;
પ્રદુલ્લ ઉલ્લ કમલ પલ્લવ પુંદ આનંદ આળે. શાંત શાંત૦ ૨
મોહરાત્રિનો કાળાશ અંખો થયો બાઈ;
પાપરૂપ પોયણી આપે ગઈ બિડાઈ. શાંત શાંત૦ ૩
શાંતળ, સુગંધિત, મંદ ચિદાનંદ પવને;
જાગ્યો જીવ જગાડે જગત, ગંભીર ગૂઢ કવને. શાંત શાંત૦ ૪.

છઢું ધોરણ મળનારી બાઢાઓને સારુ,

પ્રમાતનું વર્ણન

પ્રમાતીઢું

(અષ્ટચૌઢા)

જગો, જગો રે, મારાં ઉજમાળાં બેનો કે,
વા'ણેલાં મમાં વાયાં રે ! ટેક.
જઆં જગ્યાં રે, મોર પોપટ મેના કે, વા'ણેલાં ૧
ધીમે ધીમે રે, બોલ બોમે રસાળા કે, વા'ણેલાં
જણે જણે રે, એ જગાડે છેડાળા કે, વા'ણેલાં ૨

ખીનં ખીનં રે, બાર પંખી કલેલે કે,	વા'લેલાં	
ઊડે ઊડે ને, મીંડું મીંડું બોલે કે,	વા'લેલાં	૩
ચીં ચીં ચીં ચીં રે, કરે ચકલી આનંદે કે,	વા'લેલાં	
રમે રમે રે, ખીસકોલી સ્વચ્છંદે કે,	વા'લેલાં	૪
બોલે બોલે રે, ગાય લેસ ગૌશાળે કે,	વા'લેલાં	
નાચે નાચે રે, નાનાં વાછરૂં વા'લે કે,	વા'લેલાં	૫
જેજે જેજે રે, ઉચે પંખી આકાશે કે,	વા'લેલાં	
ચક્રર ચક્રર રે, ફરે દુદડી ઉલ્લાસે કે,	વા'લેલાં	૬
હચો હચો રે, ચડયો સૌથી ચંડોળ કે,	વા'લેલાં	
ગાતો ગાતો રે, રસે આક્રમણે કે,	વા'લેલાં	૭
ગાએ ગાએ રે, ગુણોજન બ્રહ્મનામ કે,	વા'લેલાં	
હરખે હરખે રે, આખું જગત આમ કે,	વા'લેલાં	૮
હસી હસી રે, ઊઠ્યાં વૃક્ષ ને વેલા કે,	વા'લેલાં	
ખીલ્યાં ખીલ્યાં રે, મન કમળ આ વેળા કે,	વા'લેલાં	૯
જિગે જિગે રે, સુરજ સુખધામ કે,	વા'લેલાં	
તેનો તેનો આ ઓચ્છવ ઠામઠામ કે,	વા'લેલાં	૧૦
બાળે વા'લે એ, સૌ ઉગમણી દીશ કે,	વા'લેલાં	
રાતી રાતી જે, સોનેરી અતીશ કે,	વા'લેલાં	૧૧
ઓ ! આ જિગ્યો રે, જગ અગમચું સંધુ કે,	વા'લેલાં	
જાણે અઝકાળી રે, કાઢયું જ્યોતિને સિંધુ કે,	વા'લેલાં	૧૨
દીપી દીપી રે, જાડ્યા આગબગીચા કે,	વા'લેલાં	
અળક્યા અળક્યા રે, લીલા ધાસે ગલીચા કે,	વા'લેલાં	૧૩
જય જય જય જય રે, બણી ઋષિઓ ઉલેલા કે,	વા'લેલાં	
હૃતે હૃતે રે, ધરે ધ્યાન આ વેળા કે,	વા'લેલાં	૧૪

ધ્યાને ધ્યાને રે, પરિબ્રહ્મને ધારે કે,	વા'ણેલાં ૦
માગે માગે રે, સદ્યુદ્ધિજ પ્યારે કે,	વા'ણેલાં ૦ ૧૫
સાચે સાચે રે, સમો ભક્તિનો આ છે કે,	વા'ણેલાં ૦
સહેજ સહેજ રે, સંધ્યા વંદન સાચે કે,	વા'ણેલાં ૦ ૧૬
આ છે આ છે રે, સુખધામનો કાળ કે,	વા'ણેલાં ૦
જે કાઈ જાગે રે, તેનાં બાગ્ય વિશાળ કે,	વા'ણેલાં ૦ ૧૭
આવે આવે રે, મંદ શીતળ પત્ર કે,	વા'ણેલાં ૦
બે'કે બે'કે રે, શી સુગંધી આ વન કે,	વા'ણેલાં ૦ ૧૮
તાજાં તાજાં રે, થાય તન ને મન કે,	વા'ણેલાં ૦
વાધે વાધે રે, વય, વિદ્યા ને ધન કે,	વા'ણેલાં ૦ ૧૯

इतिहासनी आरसी

गरबी

(છથોકા)

ઇતિહાસની આરસી સાહી, મેં જોયું માહી;	
થીર થાવર દીઠું ન કાંઈ, ફરતી છે છાંઈ !	૧
આ મુક્તક બધામાં આજ, કયાંના કયાં રહેતા;	
ધંત્રેજ કરે છે રાજ, જગમાં જશ લેતા.	૨
પશુ એંસીજ વર્ષ પછાત, જો જોઈએ એ જાંખી;	
દીસે દક્ષણીઓ ગુજરાત, ધૂમતા ડર દાખી.	૩
શા પેશવાઈનો દોર, પુનેથી સંચરતા;	
બહુ ચક્રા જલમ જોર, “ છકડે ચા ” કરતા.	૪
માંડ્યા રાજે અધર્મ અપાર, ધર્મનું કહાવે જો;	
કરી ચાર દિવસ ચમકાર, શૂન્ય થયું સહેજો.	૫

પેશવાઈ પહેલાં મુગલાઈ, ચાલતી ચોપાસે;
અહીં રથાપી અકબરશાહી, બાંધી નીતિ પાસે. ૬

નહિ જીભમ, ન ઝાઝું દાણુ, નહિ પક્ષાપક્ષી;
હીધું દેશીને માન સમાન, દેશાઈગીરી બક્ષી. ૭

ટકી બસેં વરસ મુગલાઈ, તે આને ચોગે;
જ્યારે રાજનીતિ બદલાઈ, પડી મરવા રોગે. ૮

આ બસેં વરસ પશુ બાદ, કરી જો પછવાડે;
પાદશાહી અમદાવાદ, રવતંત્રપણે લાડે. ૯

“કુત્તે પર આયા સરસા—બસાયા શેર શાહને.”
આ આશા બીલને અસા—વળે મથું તેજને. ૧૦

થયો મહમદ બેગડો એક, છેક મહા મોટો;
બાંધ્યા મસીદ મિનારા અનેક, શેર, સણંગ કોટો. ૧૧

હતો જબરદસ્ત મહા શૂર, મહા મોટો જંગી;
ચડી વાંછે લડી ચક્રચૂર, કર્યા બહુ ફિરંગી. ૧૨

પણ ચારસેં બાર અગાઉ, હતું એ ક્યાં શેરજ;
હવે પાટણપુરને ગાઉ, થયો અકરા કેરજ. ૧૩

સન તેરસેં પુરાં માલ, થયા હિંદુ પુરા;
પડ્યું પાટણ વરત્યો ત્રાલ, ધિક! નામર નશુરા! ૧૪

પેઠા મુલકમાં મુસલમાન, “માઈ માઈ” કરતા;
લૂંટે ઝૂંટે વટાળે, લે જનન, વહુ દોંકરી હરતા. ૧૫

લખા પખા હજારો શૂર, “લભે મારીએ મરીએ;”
બધું લોહી, જેમ જળપૂર, ડૂબ્યો દેશ તે દરીએ! ૧૬

એ દિવસ પડી ને પોક, હજી મગને માળે !
 એ દિવસ દેશીઓ શોક, કરોને મળી આળે ! ૧૭

એ દિવસ થકી પતંત્ર, થયા લાગી ખાંપણુ રે !
 એ આગે હતા સતંત્ર, હિંદુ સૌ આપણુ રે ! ૧૮

વધ્યો શોક ચંબું મુજ માન, માન આ એકજ રે;
 વિના ધર્મ નવલ, આ સ્થાન, ચલિત સૌ છેકજ રે. ૧૯

વસંતવર્ણન

હોરી

પચરંગી પટકલ ધારી,
 દીપે કુદરત આ રતે ન્યારી.

કુમળાં ચળકતાં વૃક્ષે સન્ધ્યાં, નવ પક્ષવ જીનાં ઉતારી,
 આંખે મોર અથાગજ ઝૂકે, નજી કલગીઓ સારી;
 વસંતની આવી સવારી ! દીપે ૧

ચીંટી વળી વેલી સૌ સૌને, વૃક્ષે હસ્ત પ્રસારી,
 ફૂલનાં ઝુમખે ઝુમખાં ને પર, રંગમેરંગી અપારી !
 ઝૂંટે જાડો ફૂલ ભરી ભારી ! દીપે ૨

ફૂલભરી ડાળો ડાલે, ખરે ફૂલ, પથરાઈ ફૂલની પથારી,
 શ્રમર હજારો ગુંજાર કરતાં, સુગંધી લેતાં ગયા હારી !
 બધું રહ્યું બહુક જ્યાં મારી ! દીપે ૩

ફૂલભરી ડાળો ડાલે હિંડાળે, બેઠાં પોપટ મેના પ્યારી,
 ને નવરંગી અવર બહુ પંખી, મધુર કરે રવ તારી;
 કાચલની છે બિહારી ! દીપે ૪

કોયલો ફૂફ ફૂફ ફૂફ કરી રહે, પંચમ સૂર અનુરાગી,
ધટ ધટમાં પડ્યા પડે ને, કુંજ દીપી રહ્યો સારી;
મનોહર કામજુગારી ! દીપે૦ ૫

દ્રાક્ષને માંડવે લાખો દરાખો, લીલી લોચનકારી !
કુમળા ખપોરના તાપે તરસ્યાના હાથ લોભાવનારી;
ઢંઢે ઢંઢક કરનારી ! દીપે૦ ૬

ઊગ્યા ગુલાબ, ને આવી ગુલાબી, ટાઢની તો હવે વારી !
વાયે સવારમાં મંદ સુગંધિત, શીતળ સમીર સુખકારી;
અંજે ઉમંગ વધારી ! દીપે૦ ૭

રંઝ્યાં ઉમંઝ્યાં પશુ, પંખી, નર, નાર, કુમાર, કુમારી,
સર્વે સજોડે રમે, જમે કોડે, સર્વ કરે મજાદારી;
મુખે મીઠો હોરો ઉચારી ! દીપે૦ ૮

હોરીના સૂર ધૂમી રહ્યા યોગમ, યોગમ લગન છે જારી,
લગનસરા તો વસંતેજ સોહે, વસંત છે લગન આચારી !
જેણે રચી અજબ તૈયારી ! દીપે૦ ૯

એ રીતે આ રતે પાંચે ઇંદ્રિયો, ને હૃદય રીઝ્યાં સંસારી,
હોળીરમણુ, આ હરખમરણુની, રીત સ્વાભાવિક ધારી;
ગણો ચાલ ગંદી નકારી ! દીપે૦ ૧૦

સંત સ્તવે ભગવંત વસંતે, ઉચ્ચ સ્વરે લલકારી,
જેણે જગતમાં યોગમ ફરતી, આવી અનુપ ઉપકારી;
લલિત લીલા વિસ્તારી ! દીપે૦ ૧૧

જય ! જય ! જય ! સચ્ચાચર સુંદર, જય ચિદ્રૂ ! બયદારી,
જય ! જય ! એક અકળ, બ્રહ્માંડ, અખંડ અખિલ વિહારી;
નવલ તનમના ધારી. દીપે૦ ૧૨

ગુણનું કજોડું—વહેમી સ્ત્રીનું વર્ણન

ગરબી

(સમઘક્કો)

કેવું આ કજોડું તે કહેવાય, દેશી કહેને તમે, કેવું આ• ટેક
પુરુષ તો બણ્યો ને ગણ્યો છે ધણો ગુમાની આ;
સ્ત્રીથી ના સ્વભાષા શુદ્ધ બોલાય. દેશી• ૧

ભાઈ તો ભૂગોળ ને ખગોળમાં ધૂમે છે;
આઈનું ચિત્ત ચુલામાંલ. દેશી• ૨

પુરુષ આ પ્રવીણ પુરો પુસ્તકો રચે છે;
પેલીથી ન પત્રએ વંચાય. દેશી• ૩

ભાઈ તો સ્વદેશને સુધારવા મથે છે;
આઈ કહે 'હું જોડે શો રીતે ચાય.' દેશી• ૪

પુરુષ ધૂર્ત ઢાંગીનાજ ધાટમાં ફરે છે;
તે તો ઘેર પેલીથી પૂંજય. દેશી• ૫

ભાઈ તો સભામાં જઈ સુભાષણો આપે;
આઈ જઈ રાજવીઓ ગાય. દેશી• ૬

પુરુષ તો પધારે સુધારાની મંડળીમાં;
પેલી પાપી મંડળીમાં જાય. દેશી• ૭

ભાઈ તો નસીબનો નકાર કરે મૂળથી;
આઈ તો ગરોડા પૂંઠે ધાય. દેશી• ૮

પુરુષ તો પવિત્ર પરમ ઈશને પૂજે છે;
ગોવાળની ગલીચો પેલી ચાલ. દેશી• ૯

ભાટડો ન ભૂલથીએ ભુંડું કદી ભાપે;
ભુંડણી વિવાહે વિષ્ટા ખાય. દેશી• ૧૦

- દેશીઓ ન દોષ દેશી, જો કદી એ બાપડો;
હારી કરે એ પીડા વિદાય. દેશી૦ ૧૧
- છેકજ ન્યાં આર્વા રીતભાત મતિ જુદા છે;
પ્રીત તે શી રીતરે બંધાય. દેશી૦ ૧૨
- વાત શું કરે ને અરે ચીત તે શું એ કરે ?
એક એકને ન ન્યાં સુધાય. દેશી૦ ૧૩
- ચાલતા વહેવારની તો વાતજ તજવી;
એણેજ રણુરતંબ રે રાપાય. દેશી૦ ૧૪
- વિધાના વિનોદકેરી વાત કદી કહાડે;
બહીલું બહીલું પેલી જોય ત્યાંજ. દેશી૦ ૧૫
- વર્તમાનની વાત એને નહિ ગોઠે;
એની તો જુદીજ છે દુનિયાય. દેશી૦ ૧૬
- એને ઝોડઝપટની, કે કામણુદુમણુનીજ વાત;
કે ફૂટવા જવાની રે સદાય. દેશી૦ ૧૭
- તો જાણે ખાવું પીવું ને પહેરવું ને ઝોઢવું;
કે નજર લિતારના ઉપાય. દેશી૦ ૧૮
- ઝાઝું શું કહેવું રે થોડું લખે ધણું માનજો;
અબણુ બહેમી મુરખની એ રાય. દેશી૦ ૧૯
- વચનું રે કજોડું કદી હોય, હાય હાય ચર્ધ;
ભુંડું ભુંડું ભુંડું બહુ બણાય. દેશી૦ ૨૦
- રૂપનું કજોડું પણુ વિરૂપ રે મનાય છે;
ગુણનું કજોડું ના ગણાય ? દેશી૦ ૨૧
- કેમ રે લગાર કંઈ વિચાર કરો, નાર નહિ કે;
નરથી આ કજોડું કેમ વેઠાય ? દેશી૦ ૨૨

ગુણોનું કળેકું સર્વથી સંસારમાં;

લાલ જોની ના કદી હોલાય.

દેશી૦ ૨૩

લાલ એ લાગી રહી છે ઠામઠામ નવલરામ;

આંખ જો ઉઘાડો તો દેખાય.

દેશી૦ ૨૪

બાલભગ્નનાં તમામ નુકસાનનો ઉપસંહાર

ગરબી

(સમયોક્ત)

હારે નામ બાલભગ્નનું બાળો !

બાળો કે ખાડમાં ધાલો રે ! નામ બાળ૦

} ૨૬૦

બાલભગ્નનું નામજ સૈંજુતાં, આવે મને કંટાળો રે; નામ૦
 બાલભગ્નનું દુઃખ દેખીને, દેશ થઈ ગયો કાળો રે; નામ૦
 બાળ નિચાઈ શું સમજે એમાં ? ઠાઠ શો માંડયો ઠાલો રે; નામ૦
 દેવ ઉપર શીદ દોષ મૂકા છો ? પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ ચાલો રે; નામ૦
 બાલભગ્નની જુંડી રહિ, આંખ ઉઘાડી બાળો રે; નામ૦
 જુંડી રંડાએ સુકવી નાખ્યા, સુંદર દેશ રસાળો રે; નામ૦
 બાલભગ્નથી તો બાળકબળનો, પાયો પૂર્ણ પ્રજાલ્યો રે; નામ૦
 ઉઘમ હોંસ પરાક્રમ આદિ, રહેજે બળી ગઈ ડાળો રે; નામ૦
 બાલભગ્નથી તો વિદ્યાવૃદ્ધિનો, મારગ મૂળથી ખાલ્યો રે; નામ૦
 “બદ્ધ બધ્યા તો કે પ-ધ્યા છીએ, ધનમાં આ ઉભી ધાડો રે”; નામ૦
 બાલભગ્ને બળબુદ્ધિ હરીને, સુખનો સંભવ ટાલ્યો રે; નામ૦
 હુન્નરકળામાં પાછળ પાડી, પૈસો વિલાતે વાલ્યો રે; નામ૦
 બાલભગ્નથી હોય કળેડાં, દુઃખ દુઃખ જોમાં હજારો રે; નામ૦

બાળલગને હડહડતો આણ્યો, કળિંગુગ કાળ કરાજો રે; નામ૦
 બાળકનાં માઆપ બને છે, બાર વરસનાં બાજો રે; નામ૦
 લાળલગને તો ઢાંગલા ઢાંગલી, સરખાં બન્યાં નરનારો રે; નામ૦
 બર જોબનમાં ઘડપણ આણ્યું, આણ્યો મરણનો વારો રે; નામ૦
 બાળલગન બન્યો બળહીન બીકણ, આપણો સધજોરસાજો રે; નામ૦
 બાળલગને અરે બાયલો કીધો, બરતનો ખંડ યશાજો રે; નામ૦
 બાળલગને દુઃખ સકળનું મૂળબ, કળિંગુગ એજ વિચારો રે; નામ૦
 બાળલગન તણ, નવલ સ્વજન સૌ, દેશને દૂખતો તારો રે; નામ૦

ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં અભ્યાસ કરનાર સારુ

લાડી-વિદાય

ગરબી શ્લી

(સપ્તથોકો ત્રિતાલ)

આજ હોય સાસરે લાડી વિદાય રે,
 આશરે, ઇશ તારે.

ઇશ, તું રક્ષણ કરજે રે એનું;
 એનું ન અન્ય કો ત્યાંય રે. આશરે૦ ૧

સાસરી હોય સુંગળી ધણેરી;
 તોપણ કંઈ કહેવાય રે. આશરે૦ ૨

ગામ અજાણ્યું ને ઠામ અજાણ્યું;	આશરે૦ ૩
જન અજાણ્યા માંછ રે.	
ખાવું પોવું પણ પરમરજી પર;	આશરે૦ ૪
ભૂખે મુખે ન મગાય રે !	
નિત્યનાં નિર્ઝલું કરતાં શીખવાં શું;	આશરે૦ ૫
આ વ્રત કાઢ્યું વડાય રે ?	
ખોલવું તો પૂછ્યું, ચાલવું ચાલે રે;	આશરે૦ ૬
કહેલુંજ કરવું સદાય રે.	
બાર વરસની બાળકીએ ક્યમ;	આશરે૦ ૭
ઠાવકાં આમ થવાય રે ?	
રમતી ફૂદતી હરણીએ તો ક્યમ ?	આશરે૦ ૮
પગલાં ભરાવ્યાં ભરાય રે ?	
લાડે રમેલી કેમ ચરણ મુખ;	આશરે૦ ૯
ને મન બાંધી મુકાય રે ?	
જીવતાં જડ થઈ પુતળાં પેઠે;	આશરે૦ ૧૦
નચાવ્યાં કેમ નચાય રે ?	
જોગી જતીની ન જ્યાં ગતિ ચાલે;	આશરે૦ ૧૧
તે કેમ કહો એથી ચાય રે ?	
થાઓ કે નહિ પણ નિશ્ચે કરે છે;	આશરે૦ ૧૨
એમજ સુકોમળ બાળાય રે !	
એથી અધિક કંઈ હોય ત્યારેજ;	આશરે૦ ૧૩
નવલ સાસરો નિંદાય રે !	

મરબી રજી

(ચોથોકા)

સાસરે જતી છોડીનો ઉત્તર

માડી તું મારી, છોડને શોક નકામો; } ટેક.
છોડીને સાસરા વીણુ ક્યાં વિસામો ? }

સાસરીં તો સર્વે જીને શીર સરજી,
એમાં સુખ શોભા સકળ સુંદર જી;
ચાલી આવી રીત એ તો ધરધર જી. માડી ૧

માટે તમે ધીર ધરી મને આપો,
મને તો સહેજે હોય સંતાપો;
ગમે ન જવું મેલી માયાળુ માપ્યાપો. માડી ૨

કાપીને કામળ કેળની ડાળી,
જાણે ખોદી ઠામ કઠણમાં ધાલી;
રૂએ રૂએ આંસુડાં તે ઢાળી. માડી ૩

કલેજું માફ તો ફડફડ થાયે,
પીપળનાં પાન પેટે કંપાયે;
મારે મન પૃથ્વી રસાતળ જાયે. માડી ૪

એવું મને લાગે છે સહજ સ્વભાવે,
સાસરીંએ જવું પ્રથમ કોને ભાવે ?
સહેજે સદા સર્વેને રડવું તો આવે. માડી ૫

તોપણ આ શોક ક્ષણિક ગણુ મારો,
ઉડા ને ગાઢો બહુજ છે તારો;
દુઃખી મારા દુઃખમાં હોય વધારો. માડી ૬

સાસરીએ દુઃખ તો પહેલું પક્ષામાં,
 તમે કહ્યાં તે બધું દુઃખ સાચાં મા !
 તોપણ રહ્યાં વણ શો છુટકો છે મા ? માડીં ૭
 માટે મા, શોક તણ કહો પ્રીતે,
 સાસરીએ સુખી થવાય શી રીતે ?
 પરાયાં હોય પોતીકાં નિત્યે. માડીં ૮
 શાખાશ ! શાખાશ ! સુતા મતિ તારી !
 સકળ કરી સકળ કેળવણી તેં તારી !
 સુખી રહે આ હેલ્લી નવલ શીખ ધારી. માડીં ૯

ગરબી રૂઝી (અષ્ટથોકા ત્રિતાલ)

શિક્ષાસૂત્ર

સાંભળ, સાસરે વાસ કર્યાનાં,
 સૂત્ર પવિત્ર મર્માળાં રે;
 અક્ષરે અક્ષર અંતર કોતરી,
 રાખજે કામળ બાળા રે. ટેક૦
 કામ કઠણ બહુ કરવાં પોતીકાં,
 ને છે છેક પરાયાં રે;
 એવું કરવું તો ઈશ્વર હાથે,
 પણ આપણે થાવું ડાહ્યાં રે. સાંભળ૦ ૧
 પ્રેમ વિના પરપ્રેમ પમાય ન,
 કેમે કરી કો કાળે રે;
 માટે પ્રથમ તો આપઅંતર ભર,
 શ્વસુરપક્ષ પર વા'લે રે. સાંભળ૦ ૨

શ્વસુરપક્ષ છે પક્ષજ તારો,
વિચારી ને ચિત્ત માંહી રે !
ને કુળ ઉપજી ઉછરી હેતે,
લાં તો થઈ તું પરાયી રે ! સાંભળ૦ ૩

ધર તે સાસરુંજ હવે તુજ,
આ તો પિયરે સૌ કહે છે રે;
બાઈ બોળાઈ આપે રીઝી ને,
આપડી ખેન તે લે છે રે ! સાંભળ૦ ૪

હક હીયાંથી જીક્યો, ખેઠો લાં,
કઠણ વચન આ કહેતાં રે;
હૈયું માંડે ઉચલાઈ નાએ,
આંખે આંસુ વહેતાં રે. સાંભળ૦ ૫

પરધરનું ધન પુત્રી કહાવે,
સાચું આજ મેં માણ્યું રે;
સુખ દેખીશ હવે હું જ્યારે તે,
સાચું સરળ એ જાણ્યું રે. સાંભળ૦ ૬

જાણી શ્વસુરકુળ કુજજ તારું !
રહેજે રાજ તે રૂપે રે;
તેની શોભાએ શોભા તારી,
સુખે સુખ દુઃખ દુઃખે રે. સાંભળ૦ ૭

“પિયર પતોતું રાખો પ્રભુ પણ,
સાસરું તો ધર માંડે” રે;
એમ વિચારી મનસા વાચા,
કર્મણ કરે તે ધ્યાઈ રે. સાંભળ૦ ૮

પ્રેમે પોતીકું એમ ગણ્યું કે,
 સહેજે પોતીકું થાશે રે;
 સાસુ, નણંદ, વર, દીયર, સસરા,
 સર્વે ચિત્તથી ચા'શે રે. સાંભળ૦ ૯
 વખતે વચન કડવાં કહે તોપણ,
 વિનય ન તજવો તારે રે;
 “વતો વેરીને વશ કરે છે,”
 મંત્ર એ મોંઘો ભારે રે સાંભળ૦ ૧૦
 “કામ કર્યાં તેણે કામણુ કીધાં,”
 એ કહેવત છે સાચી રે;
 દોરા ચિટ્ટી ને છુમંતરની,
 કથની કપડી કાચી રે. સાંભળ૦ ૧૧
 વિનય ત્રિવેક ને વા'લ વધારી,
 ધર્મો ધીરજ, કરી કામો રે;
 સદા સુધડતા સદ્ગુણુ ગ્રહીને,
 નવલ કહે સુખ પામે રે. સાંભળ૦ ૧૨

ગરબી ધથી

(રાગ ઉપરનો)

શાણાં, સુધડ સદ્ગુણુ બની બેની,
 સાસરે મુખીઆં થાજે રે।
 સંસારે સૌ સ્ત્રીકર્તવ્યો,
 કરી પરમ પદ પાજે રે। શાણાં ૧
 છ'ર મિગજ તો ત્યાગજ કરવો,
 જે સાસરીએ રહેવું રે।
 શાણુપણે સૌ સાચે બોલવું,
 ચાલવું ભેવું દેવું રે. શાણાં ૨

મધુર વચન છે મધથી મીઠાં,
જનમન રંજનકારી રે;
નારીનું બૂધણુ—નારીજ નહિ જો,
નમ્રપણું ન ધરનારી રે. શાશ્વતાં ૩

સ્વજન, પરજન, દાસ દાસીશું,
વહું વિધિ વિવેક રે;
સૌ સાથે સૌ લાયક ચાલવું,
માલવું મારગ સીધે રે. શાશ્વતાં ૪

વણુ કહે મન વર્તી વરતવું,
સાક્ષરે સૌને અનુસરવું રે;
પિયુરંજન પર તો મન નિશ્ચિન,
ખંતે અખંડજ ધર તું રે. શાશ્વતાં ૫

પ્રેમે પિયુમન રંજન કરવું,
માનિનોંધર્મ એ મોટો રે;
ચાર પદારથ એથી પમાયે,
અન્ય ઉપાય તે જોટો રે. શાશ્વતાં ૬

સ્વામી સંબંધે શ્વસુરપક્ષની,
સેવા કરવી સુરીતે રે;
માતપિતા સમ સાસુસસરા,
માનવાં મનથી નિત્યે રે. શાશ્વતાં ૭

પોતાનુંજ ધર હવે થયું જો,
તે તો સંજાળવું ભાવે રે;
ધરજોઈવણી તો ગોરીનો,
ઘરવો ધર્મજ કહાવે રે. શાશ્વતાં ૮

રાત દિવસ મથી મરે ચંદ્ર જો,
કરવા ધરમાં કમાણી રે;
આણી કમાણી ન વાપરી જાણી,
ખાયડી નહિ એ ભુંડાણી રે. શાણાં ૯

શાણીં સુધડ સી રાજ કરે છે,
ફેડી વ્યવસ્થા ધરની રે;
કરકસર કરે, રહે સૌ સરખી,
શોખા વધારે વરની રે. શાણાં ૧૦

ધર જોઈ ધરધણિઆણીંનું,
મૂલ કરે સૌ કોઈ રે;
જો ધરમાં ગંદવાડો દેખે,
કહે “કુચડ ફટ મોઈ રે.” શાણાં ૧૧

સુધડનાં ધરખાર ને ઝોરડા,
આરસ જોવા રૂપાળા રે;
સદા સુધડ રહે સુધડ સુંદરી,
રાખીં સુધડ ખાળખાળા રે. શાણાં ૧૨

ખાળકની સંભાળ કેળવણી,
ભીનો ધર્મ એ ત્રીજો રે;
તથો ધર્મ સરળ ને સરસ એ,
પાળ્યા તો પ્રભુ રીઝ્યો રે. શાણાં ૧૩

પ્રભુને પ્રાર્થનાથી પ્યારાં,
કર્તવ્ય કર્મો કરવાં રે;
જપ, તપ, વ્રત, ઉપવાસ મૂકી પણ,
મેંમે પતિવ્રત ધરવાં રે. શાણાં ૧૪

પતિવ્રતા પતિને અનુસરતી,
હાડે હર ધડો હેતે રે;
તેની મરજી તે એની મરજી,
જીવનદોરી તો તે છે રે. શાશ્વત્ ૧૫

પ્રાણુથી પ્યારો ગણી પિયુને,
અનન્ય ભક્તિ કરતી રે;
દુર્જન દુષ્ટને દેખીજ દૂરથી,
આધી એ ઓસરતી રે. શાશ્વત્ ૧૬

નિર્જન વન, ને નિર્ધનતામાં,
રહે પિયુ પાસજ હરખે રે;
સ્વામી વિના નહિ સ્વર્ગે સોહાએ !
સ્વામી સંગે સુખી નરકે રે। શાશ્વત્ ૧૭

સતી પતિથી છૂટી પડે નહિ,
છાયાવત્ ગત એની રે;
પતિવ્રતાનું પરમ તત્ત્વ છે,
પતિજ સાંભળ બેની રે. શાશ્વત્ ૧૮

બેની પતિવ્રત ધારી ધીરજથી,
કુળની કીર્તિ વધારી રે;
વિશ્વંભરનો રાખી ભરોસો,
રહેજે ઓ બેટી વિચારી રે। શાશ્વત્ ૧૯

સુખી સદા તું હોજે ઉભય સ્થળ !
કર મંગલ ! લાડધેણી રે !
માની કૂંચ વખણાવજે વાંલી !
માનો નવલ શીખ છેલ્લી રે. શાશ્વત્ ૨૦

સ્ત્રીસ્વરૂપ

ગરબી

સંસારનું તૂર છે નાર,
સજ્જન, સંસારનું તૂર છે નાર.
સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખસાર. ટેક૦

સજ્જન, સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખસાર;
ધૂળધાણી બધું નિરધાર, એ વધુ. ધૂળ૦

સુંદર સ્ત્રીનું મુખકું, સુંદર સ્ત્રીનું તન;
સુંદર સ્ત્રીના બોલડા, સુંદર સુંદર સ્ત્રીનું મન! સજ્જન સં૦ ૧

સુંદર સેવા સ્ત્રી કરે, સુંદર ધરેજ રનેહ;
સુંદરતા સંસારમાં, બરનારી નારીજ છેય! સજ્જન સં૦ ૨

આપે જન્મજ જગતને, પાળે પૂરણ પ્રીત!
એનાજ નામ આધારથી, કહાવે ઈશ્વરો અંબા ખચીત!
સજ્જન સં૦ ૩

મીઠું બોલી મન હરે, ટાળે તન પરિતાપ;
આદતમાં ધીરજ ધરી, ધીર આપે એ નરનેજ આપ.
સજ્જન સં૦ ૪

ધરણી ધરનો સ્તંભ છે, ધરનું ધરણીજ મામ;
ધરણી ધરનું ધરણું છે, ધર ધરણી વિનાનું રમશાન.
સજ્જન સં૦ ૫

ધડપણમાં ધરણી સમી, સેવા કોઈ ન હોય;
સ્વર્ગે પણ સંગે ગઈ, તે તો નારીજ ! નર નહિ કોય.

સજ્જન સં૦ ૬

ધન ધન નારી નામને, પ્રેમી પરમ અપાર !
પાળે પ્રેમે સર્વને, એનો આઘ શક્તિ અવતાર.

સજ્જન સં૦ ૭

નિદા એની જે કરે, તે પાપી ગુણ્યચોર;
દુર્ગુણને દરીએ ડૂબે, તોએ દિલડે દયાનુંજ જોર.

સજ્જન સં૦ ૮

ગોરી ફૂલ ગુલાબનું, સૂકે કે કરમાય;
કે દોહે વણુ કાળજી, તોએ જાતિસુગંધી ન જાય.

સજ્જન સં૦ ૯

શાસ્ત્રી, પુરાણી, પંડિતો, શાશ્વા સજ્જન સર્વ !
સાચેસાચું હું કહું, તમે માનો મૂકી મનગર્વ.

સજ્જન સં૦ ૧૦

દીસે દુર્ગુણી આજ બહુ, નથી એની કંઈ નાજ;
પણ એ દુર્ગુણી મૂર્ખ કે, જે છે તે તમારાજ કાજ.

સજ્જન સં૦ ૧૧

આદે દમયંતી, સૌતા, દ્રૌપદી આદિ અપાર;
ચર્ધ ગર્ધ બહુ ગુણવંતીઓ, તે હતી નારીજ નિરધાર.

સજ્જન સં૦ ૧૨

ધર્મે કર્મે ન કેળવો, ના'પો કંઈ પણ જ્ઞાન;
રાખો જો હેવાન તો, કયમ હોય ન એ હેવાન ?

સજ્જન સં૦ ૧૩

હા! અમળાઓ હાય રે ! હાલ છેજ હેવાન;
ખાવું પીવું ખેલવું, એ ત્રણનુંજ જેને જ્ઞાન.

સજ્જન સં ૧૪

જ્યાં હેવાનજ નારનો, સધળો સુંદર સાથ;
ત્યાં જીવ્યાથી તો ભલું, ખરે મરણ નવલ ઓ નાથ !

સજ્જન સં ૧૫

નીતિનો ચીલો

ગરબી

(ત્રિઅડા)

ચારુ* ચીથો આ નીતિનો, ——— નરનારી રે,
ધારો ધરી ઉર ખંત, કહું છું વિચારી રે;
ભવપંથે ભુંડા ઉડા, ——— નરનારી રે,
છુપા કુવા છે અનંત, કહું છું વિચારી રે. ૧

જેના વિવિધ મનોહારી, ——— નરનારી રે,
વેલછવાયાં મુખ, કહું છું વિચારી રે;
જો ચૂકીએ પગ મૂકતાં, ——— નરનારી રે,
હોયજ અનહદ દુઃખ, કહું છું વિચારી રે. ૨

એ ગોઝારા કૂપમાં, ——— નરનારી રે,
પડ્યા હજારો અમળ, કહું છું વિચારી રે;
હસવામાં ખસવું થયું, ——— નરનારી રે,
ગયા રૂંધાઈ ગ્રાણ, કહું છું વિચારી રે. ૩

માટે ચિત્ત ચેતી તમે, ——— નરનારી રે,
ચાલો ચીલે ચીલેજ, કહું છું વિચારી રે;
ચીત્તો એ પ્રાચીન છે, ——— નરનારી રે,
સુંદર સુખકર સે'જ, ^૧ કહું છું વિચારી રે. ૪

ચીજાની બે બાજુએ, ——— નરનારી રે,
અખંડ તરુવર હાર, કહું છું વિચારી રે;
શીતળ છાંયે શોભતી, ——— નરનારી રે,
ફળ અમૃતમાં છે સાર, કહું છું વિચારી રે. ૫

ચીલે ચાલવું સે'લ છે, ——— નરનારી રે,
સીધો સમતલ ^૨ છેક, કહું છું વિચારી રે;
છે કંચન રજ છાંટીઆં, ——— નરનારી રે,
ગુલબજ ^૩ બહેક બહેક, કહું છું વિચારી રે. ૬

કાણુ અભાગી આ ચીલો, ——— નરનારી રે,
છોડી હોંડે કુવાટ, કહું છું વિચારી રે;
મારગ પણ એ પાંસરો, ——— નરનારી રે,
નહિ બો કે ન ઉચાટ, કહું છું વિચારી રે. ૭

ચીલાથી ચૂકી જરા, ——— નરનારી રે,
આડાં અવળાં ન જાઓ ! કહું છું વિચારી રે;
ઠગવાડીના ઠાકથી, ——— નરનારી રે,
ભૂલી શીંદ બરમાઓ ! કહું છું વિચારી રે. ૮

ચીલો મૂક્યો તેમણે, ——— નરનારી રે,
આખર ખાઈજ થાપ, કહું છું વિચારી રે;

પર વીતે ચેતેજ તે, ——— નરનારી રે,
ખરાજ ચતુરાં બાપ+! કહું છું વિચારી રે. ૯

આજ ચોલે ચાલી ગયાં, ——— નરનારી રે,
પૂર્વે સર્વે સુખણ, કહું છું વિચારી રે;
પામ્યાં પરમાનંદ પદ, નરનારી રે,
નિશ્ચલ નવલની વાણ, કહું છું વિચારી રે. ૧૦

“મારી ભરતભૂમિ”-સ્વદેશ સ્તોત્ર

ગરબી

મારો ભરતભૂમિ !

રૂપાળી, સુચશાળી, સુશીલ પુનિત, } ટેક.
તારાં ચરણ ચૂમી. }

આનંદે વંદું જય હરદમx નિત્ય !

સૌ સૌમાં કાંક વિશેષજ છે !

પણ તું તો અલૌકિક એકજ છે !

મારો ભરતભૂમિ—૧

+ એા મારા બાપ એટલે વા'લા, જે પારકાને વીતે તે ભેઈનેજ થોતે ચેતી ચાલે, તેજ ખરેખરાં ચતુર સમજવાં; મતલબ કે અ-નીતિના ખાડામાં જે પડે છે, તે ગમે એટલાં ચતરાં (ચતુર) થઈને ફરે છે; પણ ખરૂં ભેતાં જરાએ ચતુર નથી.

x પ્રત્યેક આસની સાથે, હંમેશાં.

કોણુ આવે હિમાલયની હારે ?

કોહિનૂર અન્ય હીરા હારે ;

વણુ શેલડી સરસ સાકર ક્યાં રે ?

મારો ભરતભૂમિ૦—૨

શી ફળદ્રુપતા સ્થળ સ્થળ સોહે !

નવરંગી રમણી મુજ મનડાં મોહે !

જાણે વાડો વિશ્વંભરનીજ હોએ.

મારો ભરતભૂમિ૦—૩

સાથે વિશ્વંભરવા'લી તું ઝાઝી,

સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધી સાજી;

તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખા જી.

મારો ભરતભૂમિ૦—૪

દેખી દુનિયા મરે છે દિલ દાઝી,

પણુ રીકર ન રાખ પ્રભુ તું રાજી;

હાય ! હાલ તેની છે ઇતરાજી !

મારો ભરતભૂમિ૦—૫

તારો વાંક નથીજ તથાપિ એ,

અમે ભ્રષ્ટ કપૂત મૈદ પાપીએ;

દેવ છેક દુબ્યો !—હજીએ !

મારો ભરતભૂમિ૦—૬

મદ આળસ, ઈર્ષા ને અનીતિ,

મતિ મતલબી, આંધળી નીચ અતિ;

સુખ સાર્વજનિક સમજે ન રતિ.

મારો ભરતભૂમિ૦—૭

જાણી જન્મભૂમિભક્તિ તો પામે નહિ,
એક પેટની વેઠ અખંડ લહી;
હવે એડ બળદીએ કીધી ન કહી.

મારો ભરતભૂમિ—૮

એના જનને ધિક ધિક ધિકજ છે,
કીડી કાગડા એથી તો ઠીકજ છે;
જેને જાતિની દાઝ અધિકજ છે !

મારો ભરતભૂમિ—૯

હોટેટાટ કાશીર જે કહો,
જંગલીમાં જંગલી જે લોકો;
જન્મભૂમિ બજન^૧ અનબિન ન કો.

મારો ભરતભૂમિ—૧૦

સ્ત્રીઓ પણ અખળા જે બાકી,
તેણે દેશભક્તિ સખળા દાખી;
ધતિહાસ છેજ એનો સાખી.

મારો ભરતભૂમિ—૧૧

જન જન્મી જન્મભૂમિ જે ન ચહે,
સૃષ્ટિકર્મ વિરુદ્ધજ રાક્ષસ એ;
રે રાક્ષસ રડા સ્વપક્ષે રહે !

મારો ભરતભૂમિ—૧૨

આવા બ્રહ્મ સંગે ભંડાર્ધ માતા,
જે જગતને સુજનતા^૨ મૂળ દાતા;
જેનો જશ જશવંત હજી પણ ગાતા.

મારો ભરતભૂમિ—૧૩

૧. જન્મભૂમિની ભક્તિથી અજાણ્યા કેઈ જંગલી લોક પણ નથી.

૨. સુધારો (Civilization).

તું તો સત્ત્વગુણી તત્ત્વજ વેતા,
દેશ દેશથી પંડિત જ્યાં વહેતા;
અર્ધ શિષ્ય સહોત્સાહે રહેતા.

મારો ભરતભૂમિ—૧૪

તારાં કાર્ય તારે ચવને બાળ્યાં,
મહા શીળ, નિર્મળ, બુદ્ધિવાળાં;
અહા ! દેવાં કમાડે પડે ન તાળાં !

મારો ભરતભૂમિ—૧૫

સેવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ચૂમી,
ધન્ય ભાગ્ય નવલની તું જન્મભૂમિ;
તારી ભક્તિ રંગેરંગ રહીજ ધૂમી.

મારો ભરતભૂમિ—૧૬

एकज वेण राखवा विषे

ધોળ

રાગ વેલાવર

સદા રાખો રે, સદા રાખો રે, શાણું સુજન સુમણ; } ૨૬.
એકજ વેણ સુસત્યનું, સદા રાખો. }

એકજ વેણ હિપર ચાલે, જીઓ,
સંસારનો રે, સંસારનો રે, બધો કારવે'વાર;
હોય લાખોની આપલે,
લોક ધંધો રે, લોક ધંધો રે, કરે ધમધોકાર—એકજ વેણ ૧

એકે વેણે વીંટયું વિશ્વ કાં,
વેપારી રે, નરનારી રે, નોકર ને શેઠ;
સર્વ જીવે રાગ પ્રજા,
વિશ્વાસે રે, વિશ્વાસે રે, ખરે વિશ્વમાં નેટ—એકજ વેણ ૨

એક વેણુ વિના તો પા ધડી,
 ક્યમ ભેળાં રે, ક્યમ ભેળાં રે, રહી શકે કો જન ?
 જઈ જંગલમાં એકેકથી,
 શું છુટાં રે, શું છુટાં રે, વસે જોજન જોજન-એકજ ૦ ૩

એક વેણુ વિના ગુણુ કાઠિધા,
 હોય તોપણુ રે, હોય તોપણુ રે, તેનું કાડી ન મૂલ;
 બાળક પણ હાંસી કરે,
 “એ તો જુઠો રે” મળ્યું ડા'પણુ ધૂળ !-એકજ ૦ ૪

એક વેણુ વિના નર રડવડે,
 જ્યમ રોડું રે, જ્યમ રોડું રે, ખરું બીંતથી હોય;
 ઠામ ન ઠરવાનો મળે,
 બમે ભૂલ્યો રે, બમે ભૂલ્યો રે, ખની ખાંવરો સોય-એકજ ૦ ૫

એક વેણુ ગયું તો સૌ ગયું,
 સૌ તુચ્છજ રે, સૌ તુચ્છજ રે, ગણે તરણાથી લોક;
 થાય હડે હડે જાય જ્યાં,
 પછી સાચું રે, કદી સાચું રે, જોલે તે પણ ફેક-એકજ ૦ ૬

એક વેણુ કારણુ દારણુ શાં,
 દુઃખ વેઠ્યાં રે, દુઃખ વેઠ્યાં રે, હરિશ્ચંદ્રે અપેદ !
 ભૂપ* ભલો રે પેલો ક્રાન્સનો !
 આવી આપે જે, આવી આપે જે, પડ્યો પાછો કેદ !-એકજ ૦ ૭

●ક્રાન્સનો રાજ જોન જે લડાઈમાં હારી ઈંગ્લાંડમાં કેદ પડ્યો
 હતો, તે કેટલાક કોલકરાર કરી પોતાના રાજ્યમાં પાછો આવ્યો; પણ
 લોકે તે ચરતો કબુલ ન રાખી, તેથી એ સત્યવાદી રાજ પોતાના
 વેણુ ખાતર આપોઆપ પાછો ગયો, અને ત્યાં કેદખાનું ભોગવ્યું.

એક વેણુ સત્યનું રાખતાં,
 સુખ નિશ્ચય રે, સુખ નિશ્ચય રે, એક લોકે થોક;
 નિશ્ચય વાત નવલ કવે,
 અરે માનો રે, અરે માનો રે, જગતના લોક !-એકમ ૮

જુઠું નહિ બોલવા વિષે

ધોળ

રાગ વેલાવર

જીવ કદીએ રે, નહિ વદીએ રે, જરા જૂઠું વચન; } ૨૬.
 જૂઠું જનન એ રજહાનમાં, જીવ કદીએ. }

આપી ઈશે વિશેષ પશુ થકી,
 અલ્યા વાણી રે, દયા આણી રે, કહેવા ઉરના વિચાર;
 તે તો ઠાંકી હુમેરી તં,
 જગ ઠગવા રે, જગ ઠગવા રે, માંડયો વાણી વ્યાપાર, જૂઠું જન. ૧

સૂણુ! સત્ય સંસારનો સ્તંભ છે,
 જે આધારે રે, જે આધારે રે, એ ઉભો ખીનધાક;
 જે વણુ કડડ તૂટી પડે,
 જોને આંખે રે, વણુ શાખે રે, ધીરે જૈનું ન શાક. જૂઠું જન. ૨

રે! શાખ લુંડીજ જુઠાતણી!
 છતાં સાચું રે, છતાં સાચું રે, એનું જુઠું મનાય;
 જોવા આવ્યો સાચ પણ,
 પેશો ખૂમો રે, પાડી ખૂમો રે, મુઓ મૂર્ખ વૃથાય. જૂઠું જન. ૩

૧ નુકસાન, ખરાબી. ૨ દુનિયામાં; આ લોકમાં ને પરલોકમાં.

જીવ ! જીભ શીદ જૂડે વટાણીએ ?
 વદે જૂડ તો રે, વદે જૂડ તો રે, મૂઠ પાપી જન;
 પાપ પોતાનાં ઢાંકવા,
 ન ઢાંકાયજ રે, ન ઢાંકાયજ રે, જાણુ નિશ્ચય મન. જૂડે જન. ૪

ભુંડું છાણુ ઉડી ગોઝારમાં,
 ધાર્યું ઢાંકી રે, ધાર્યું ઢાંકી રે, જીઠે ગંધાઈ આપ;
 થૂ થૂ થૂ થાયજ તથા,
 વૃથા બાંધી રે, મૂઠ બાંધે રે, ગાંઠે એકનાં બે પાપ ! જૂડે જન. ૫
 જીવ નિશ્ચય કરીને જાણુ તું,
 તરે સત્યજ રે, તરે સત્યજ રે, ડૂમે જૂડે જહાજ;
 તદપિ કાગળની કરામતી,
 એ શા અર્થનું રે, એ શા અર્થનું રે, શોભે તાપ્તમાંજ !
 જૂડે જન. ૬

છે જૂડ જંગળની જળ જ્યાં,
 એકે બીજું રે, બીજે ત્રીજું રે, ગૂંથું મણું ન ગણાય;
 શું સંભાળે અમાગીઓ,
 ઝટ જોતાં રે, ઝટ જોતાં રે, કો ટપ્પ ઝલાય. જૂડે જન. ૭
 વાંક નજ કર, પણુ કદી થાય તો,
 સાચેસાચું રે, સાચેસાચું રે, માની માગે માફ;
 માફજ મળશે સો વસા,
 નહિ તોએ રે, નહિ તોએ રે, ટળશે અંતર તાપ. જૂડે જન. ૮
 જે અંતર્ભાગી અંતરે,
 તે રાજ રે, રહે રાજ રે, વહે ઉર આનંદ;
 અતુલ અનુપ નિગનંદ છે,
 નિગનંદને રે, નિગનંદને રે, જાણુ શુંજ મત્તિમંદ ? જૂડે જન. ૯

છે સત્યસ્વરૂપજ શ્રી પ્રભુ,
એને વા'લું રે, અન્ય વા'લું રે, નથી સત્ય સમાન;

છે સત્યસ્વરૂપને પ્રભવી,
આં રહેશો રે, શું કહેશો રે, પૂછે નવલ નિદાન. જૂડે જાન. ૧૦

વાઙ્ક પર પ્રીતિ ઇ સ્ત્રીનું ભૂષણ છે.

રાગ હાલરડાનો

વનિતા કુળવંતી બોલાવે વા'લે બાળને,
મીઠાં અમૃત ઝરતાં નયણે વયણે નિત્ય;
નિત્યજ ખંતેથી ખાવાનાં બેલવણું તથા,
આપે કેળવણી સુખકરણી સુંદર રીત. વનિતા૦ ૧

વનિતા કુળવંતીને, વા'લ અપારજ બાળ પર,
પહોં તે પોતીકું, પરનું કે જેનું હોય;
એને હૈયે ઉમળકા આવે જોઈજ બાળને,
વા'લે બોલાવે તે વેળા શી એ સો'ય ? વનિતા૦ ૨

આંખો હીરાશી આંખે । હસતું મુખ શું મધુર ।
શામે શાં સુંદર મનરંજન ખંજન ગાલ ।
ઉઘડી અર્ધ અધરપરવાળી સુવર્ણ અમુકતી,
અખડ્યું અગળળ ગણે નિર્મળ દિવનું વા'લ. વનિતા૦ ૩

એની વાણી તો નરમાશ મિઠાશ અજબ ભરી,
જેણે બાળકનાં મન વશ થઈ જાયજ સે'જ;
એને દેખે કે દોડી બેટે હોતે અતિ,
એનું કહ્યું કરે સધળું હરખે હરખેજ ! વનિતા૦ ૪

રે વણુ કહે અતિ મન વર્તે છે તે તો સદા,
રડતાં રખે દુભાયે એનું દયાળુ દિલ;
છરાયાં છોડે પરાયાં પણ રે એને કલ્યાગરાં,
સાચે જાદુગરૂજ જોયું એનું સુશીલ । વનિતા૦ ૫

એનું કારણ પણ આશું નથી સમજવું સે'લ છે,
સમજે સુંદરીઓ ! ઓ ! હિંદની આપે આજ;
એ નથી પીટયા કહી કદીએ બાળ ધબેડતી,
જે છે નહિ નારીનાં પણ કૃત્યાનાં કાજ. વનિતા૦ ૬

લાજે કુળવંતી ખેલતાંએ ઉચે સ્વરે,
તો તે નિજ બાળક પર કેમજ હોય કઠોર ?
વાણી કડવો કઠોર બાળ નઠોરજ હોય,
વાણી વા'લપની વશ કરે હરાયાં ઢોર. વનિતા૦ ૭

વાણી વા'લપની વદવા સરજી છે સુંદરો,
રહો છે સુંદરીની સુંદરતા વા'લપ માંલ;
વા'લપ બાળ પર જામે જ્યારે શશી પૂર્ણ સમ,
ત્યારે નવલ અલૌકિક દેવીજ છે દેખાય । વનિતા૦ ૮

વિશ્વંભરનો ઉપકાર

ગીતચંદ્રાવળી

(નાના ધ્રુવાખ્યાનનો રાગ)

જે જે !* વિશ્વંભરનાથ; હું તને વંદું વારંવાર;
વારંવાર તું જે કરે જનપ્રતિ પ્રતિદિન ઉપકાર,

જે ઉપકાર ન હુંચો ગણાય;
અનહદ હૃદમાં કેમજ માય ।

દહાડો રાત પ્રભાત, ને સાંજ;
પળપળ સંભાળો છો રાજ । જે જે૦ ૧

પાળે, સંભાળે સદા તું તો અખિંદ્ર જગતમાં જન,
જળચર, ભૂચર, ખેચરને, વળી હૈંતરેચર પણ અન્ય.

અન્ય હશે બ્રહ્માંડ અખંડે,
તે સર્વેનાં દુઃખ તું ખંડે;
એક અનંત તું પુરં કરે,
આહા ! આ તે અકળજ ખરે ! જે જે૦ ૨

અકળ, અરૂપ, અનુપને હું કેવા તે કહું કેમ ?
તેમ એક આ તો દીસે, નિત્ય કરવું વિશ્વનું ક્ષેમ !

વિશ્વનું ક્ષેમ ચહે ચિત નિત્ય,
કુંજરથી તે કાડી સહીત;
સર્વેની સંભાળ સમાન,
લે છે દેવ દયાજ નિધાન જે જે૦ ૩

દયાનિધાન ! કૃપાળુ ! ઝો ! કરુણાળુ કૌરતાર !
છે વિધવિધના વિશ્વમાં, ભર્યા અન્નઉદકભંડાર.

અન્નઉદકભંડાર ભર્યા તે,
ખાઈ જીવે છે જગતજ ખાતે;
ખાજ સુખદ, ને સ્વાદે ભર્યા,
વિધવિધનાં જે જાય ન ગણ્યા જે જે૦ ૪

જાય ગણ્યાં નહિ સર્વ તે સુખસાધન તે જે કાષ્ઠ,
વૃક્ષ, વનસ્પતિ, વેલી ને, પશુ પક્ષી ખનિજ વિવિધ.

પશુ પક્ષી વિવિધનાં હોયે,
નહી કુંગરીએ મનડાં મોહ્યે;

શેા કહું આકાશે સુંદર અહાર !

ધન ! ધન ! ઈશ રસદાતા. જે જે ૦ ૫

ઈશ્વર તું ઉપકાર તો કરે જન્મ્યાં ત્યાંથીજ સાર,
રે ! જન્મ્યાં પહેલાંય તે, પય નીપજવ્યું નિરધાર.

નીપજવ્યું નિરધાર તે દૂધ,

તારી તો છે અગમજ બુદ્ધ !

અમમ ખેલ તો તારો અરે !

રુધિરનું દૂધ કોણુજ કરે ? જે જે ૦ ૬

દૂધ કયુંજ રુધિરનું અતિ શુદ્ધ સરસ ગુણુકાંડે,
એ ગુણુ ભૂલે એવું તે, કોણુ લૂણુહરામો નઠાંડે ?

લૂણુહરામો નઠાંડેજ હશે,

તે વિશ્વંભરને ભૂલશે;

વિશ્વંભરના ગુણુ અનંત,

માય પશુ પંખી જીવ જંત ! જે જે ૦ ૭

જંત ઝીણાં જળખિંદુમાં અગણ્યાં આંખે ન જણાય,
તે સર્વે સંભાળથી, ધડ્યાં કરી કરામત કાય.

કરી કરામત તે તો વડી,

સુખકર સર્વે અવયવો ધડી;

તે પ્રત્યેકનું પોષણ થાય,

તેવા સાજ સજ્યા વળો ત્યાંય. જે જે ૦ ૮

સાજ સજ્યા સુખના જગે જગરાજ ધરી દિલ દાઝ,
દાઝ અધિક ધરી વળી, મૂકી બુદ્ધિ માણુસમાંજ.

બુદ્ધિ વિવેકને જાણો અમૂલ્ય,

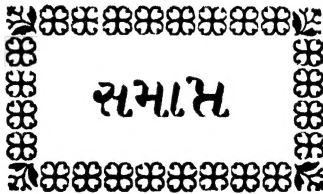
એ ભવસાગરનો છે પૂલ;

પૂલ ભવાખિતો આંધી હસ્યા,
અંતર્નર્મો રૂપે વર્ણો વસ્યા. જે જે૦ ૯

અંતર્નર્મી ભોમીઓ થઈ, ઉભો ભવાખિ પૂલ,
પૂલ ચૂકી વોહો તરફ વળે, તો પોકારી કહે ભૂલ.

પોકારી ભૂલ કહે છે તેહ,
વારેવારે વારે છેય;
વર્ણી દયાળુ એ દેવનો કૃતિ,
કર તું નવલ તત્પ્રત્યે રતિ.* જે જે૦ ૧૦

●પ્રીતિ.

બહાર પડી ચૂકી છે.

ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ ટીકાકાર
સ્વર્ગસ્થ સાક્ષર

નવલરામ લક્ષ્મીરામ

કૃત

નવલ-ગ્રંથાવલિ

શાળોપયોગી આવૃત્તિ

ભાગ ૧

સંશોધન કરનાર

રા. રા. સાક્ષર હીરાલાલ વી. શ્રોફ.
બી. એ.

કિંમત રા. ૨-૮-૦.

મળવાનું ઠેકાણું:—

બુકસેલર કરસનદાસ નારણદાસ
એન્ડ સન્સ, નાણાવટ-મુરત.

